

William Burckhardt Barker

LARES AND PENATES

Or Cilicia and Its Governors; Being a Short
Historical Account of That Province From
the Earliest Times to the Present Day

Forgotten Books

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-8430-13-4

Kitap Adı

Kilikya'nın Tanrıları ve Yöneticileri
Çukurova'nın İlk Çağlardan
Günümüze Kısa Bir Tarihi

Çeviri Editörü

S. Haluk UYGUR

Çeviren

Ayşe ATEŞOĞLU

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS002000

DOI

10.37609/akya.927

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A. Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

KİLİKYA'NIN TANRILARI VE YÖNETİCİLERİ

ÇUKUROVA'NIN İLK ÇAĞLARDAN GÜNÜMÜZE KISA BİR TARİHİ

(Bu kitabın yazarı olan, Tarsus'ta yıllarca memur olarak görev yapan William Burckhardt Barker, M.R.A.S. tarafından ilk kez keşfedilen ve İngiltere'ye getirilen, eski Kilikyalılar'ın Hristiyanlığa geçtiklerinde, heykellerini kırdıkları bazı ev tanrılarının bir anlatımı ile birlikte)

EDİTÖR:

WILLIAM FRANCIS AINSWORTH, F. G. S.

(Paris Coğrafya Topluluğu ve Almanya Doğu Eserleri Topluluğu
Muhabir Üyesi, Suriye-Mısır Topluluğu Onursal Sekreteri)

LONDRA: Ingram, Cooke, And Co. - 1853

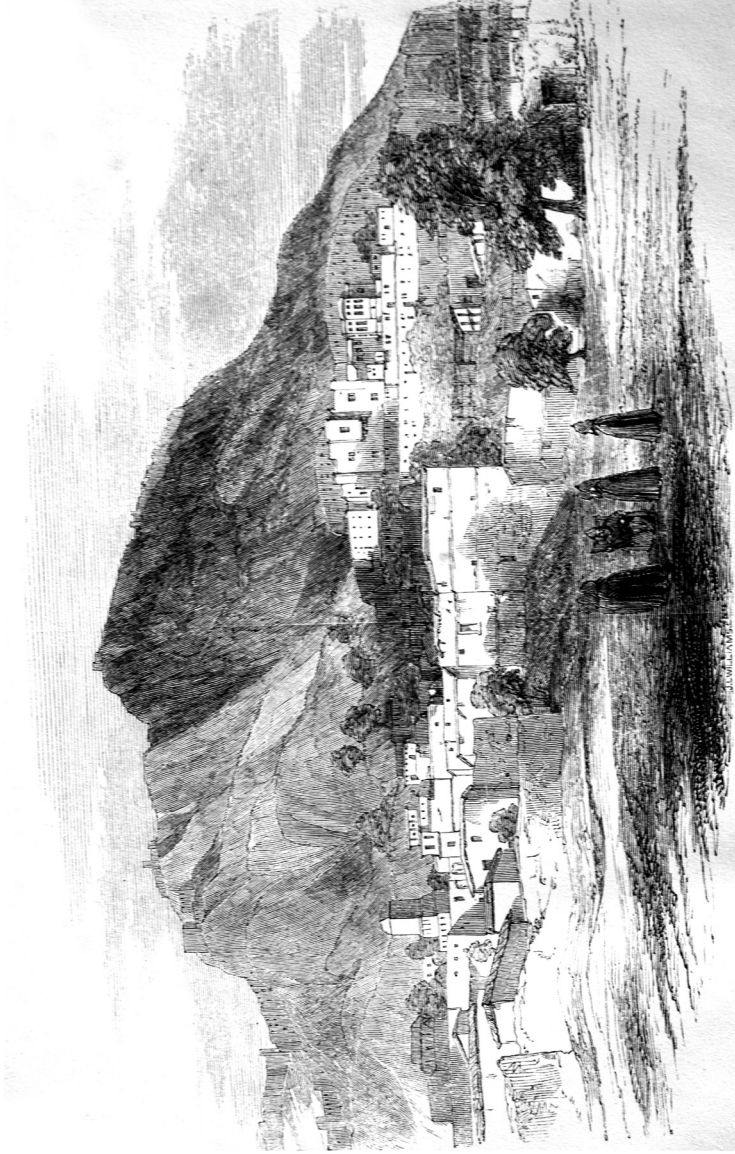

Çeviren: Ayşe Ateşoğlu

Çeviri Ve Türkçe Basım Editörü: S. Haluk Uygur

Dizgi ve Tasarım: Edip Kuzey Akten

Adana - 2021

SİSTEN (KOZAN) GÖRÜNÜMÜ - ERMENİ PATRİĞİ VE PSİKOPOSLARI ÖNDE GÖRÜLÜYOR

İÇİNDEKİLER - 1: KİLİKYA ve YÖNETİCİLERİ

ÇİZİMLERİN LİSTESİ - 1	14
ÇİZİMLERİN LİSTESİ - 2	15
ALTYAZI VE AÇIKLAMALAR İÇİN BİLGİLENDİRİCİ NOT.....	16
SUNUŞ	17
ÇEVİRİ EDITÖRÜNÜN ÖN SÖZÜ	19
ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ	25
EDITÖRÜN GİRİŞ ÖN SÖZÜ	41

KİLİKYA VE YÖNETİCİLERİ

BÖLÜM 1	53
---------------	----

Kilikya tarihinin ilk dönemleri. Kutsal Kitap'ta Tarsus'tan bahsedilen yerler. Eski din. Herodot metinlerinde Kilikyalılar. Asur egemenliği altındaki Kilikya. Sardanapalus'un gömüldüğü yer. Med egemenliği. İskit topluluklarının istila ettiği Kilikya. Danyal Peygamber'in mezarı. Lidya kralı Krezüs. Pers satrapları. Yunanistan'ın Persler tarafından işgal edilmesi. Kilikya kralı Syennesis. Antalcidas antlaşması. Büyük İskender Kilikya'da. İssos Savaşı.

BÖLÜM II	69
----------------	----

Plistarkos. İpsus Savaşı. Ptolemaios Evergetes. Büyük Antiokhos. Zenon ve Hrisippos. Seleukos egemenliği altında Kilikya. Dikran işgalleri. Pompeius tarafından bir Roma vilayeti hâline getirilişi. Çiçero'nun Kilikya seferi. Markus Antonius ve Kleopatra Tarsus'ta. Kilikya'nın Labienus idaresindeki Partlar'ın egemenliği altına girmesi. Athenodorus. Kilikya'da öldürülen Vonones. Aziz Paul. Klitalılar'ın ayaklanması. Cossuatianus Papito'nun valiliği. Kilikya kralı Polemon'un Berenice ile evlenmesi. Vespasian döneminde Roma vilayeti ilan edilen Kilikya. Roma İmparatorluğu'nun İssos Ovası'nda yazılan kaderi.

BÖLÜM III	73
Yedi Uyurlar Efsanesi. Şapur Kilikya'yı işgal ediyor. Zenobia'nın fethleri. Alan istilasına uğrayan Kilikya. Maximianus'un Tarsus'ta ölümü. Constantius Mopsuestia'nın Kilikya'da ölümü. İngiltere'nin koruyucu azizi, Epiphanea doğumlu Aziz George. Tarsus'a gömülen İmparator Julian. Hun işgalleri. Belisarius Kilikya'da. Heraclius ve Chosroes'in (Kusru Anuşirvan) seferleri.	
BÖLÜM IV	95
Sarazenler'in yükselişi. Harun Reşit'in istila ettiği Kilikya. El Memun'un Kilikya'da ölümü. El-Lamas'ta mahkumların değiş tokuşu. Mopsuestia'nın Halife Mutasım tarafından yağmalanması. Mopsuestia'nın Nikiforos Fokas ve İoannis Çimiskes tarafından yeniden ele geçirilişi. Türkmenlerin yükselişi. Alp Arslan ve Romen Diyojen. İznik'teki Türkmen hanedanı. Hristiyanlara zulmedilmesi. Birinci Haçlı Seferi. Tancred ve Baudoin Kilikya'da. Aleksi Kilikya'yı Yunan İmparatorluğu'na bağlıyor.	
BÖLÜM V	107
Kilikya'da yaban domuzu avı sırasında ölen Yannis Komnen. Anavarza tasviri. İkinci Haçlı Seferi. Üçüncü Haçlı Seferi. I. Frederik'in (Barbarossa) Kilikya'da ölümü. Dördüncü Haçlı Seferi. İoannis Dukas Vataces egemenliği altında Kilikya. Cengiz Han'ın bölgeyi tahrip etmesi.	
BÖLÜM VI	121
Usmanlı ya da Osmanlılar'ın yükselişi. Bayezid'in zaferleri. Moğol işgalleri. İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethi. II. Bayezid'in Kilikya'yı Osmanlı İmparatorluğu'na bağlaması. Kanuni Sultan Süleyman'ın seferleri. IV. Murad Kilikya'yı işgal ediyor. Adana'daki evi. II. Mahmut'un ıslahatları. Abdülmecid	

BÖLÜM VII	131
Kilikya'nın çağdaş tarihi. Küçük Ali Oğlu'nun yükselişi. Gelir kaynakları. Zorbalıklar. Payas. Yaşam ve karakteristik özellikleri. Bir İngiliz gemisinin kaptanının tutuklanması. Fransız bir tüccarın ele geçirdikleri. Küçük Ali Oğlu'nun kendisine karşı gönderilen Türklere rüşvet vermesi. Dostu olan Halep'teki Hollanda konsolosunu hapse attırması. Bir tüccar topluluğunu kendisine fidye vermeye zorlaması. Karakteristik bir anektod.	
BÖLÜM VIII	143
Küçük Ali Oğlu'nun oğlu Dede Bey. Korsanlık yapması. Türklerin saldırılarını püskürtmesi. Tuzağa düşmesi. Başının kesilip yakılması. Mustafa Paşa tarihi. Kel Ağa'nın Hacı Ali Bey tarafından öldürülmesi. Derviş Hamit. Hacı Ali Bey ile ilgili hikâye. İbrahim Paşa'nın fetihleri. Mustuk Bey'in göreve getirilmesi. Mısır ve Türk devletlerinin karşılaştırılması.	
BÖLÜM IX	153
Mehmet İzzet Paşa. Türk tahtı üzerinde hak iddia eden biri. Tuhaf hikayesi ve az sayıdaki başarıları. Konya'da ortadan kayboluşu. Ahmet İzzet Paşa. Yeğenini öldürmesi için Mustuk Bey'e izin vermesi. Süleyman Paşa. Derviş Ahmet'in Mustuk Bey'e karşı düzenlediği sefer. En önemli subaylarının ele geçirilip soyulması. Payas'ın ele geçirilip yağmalanması.	
BÖLÜM X	163
Süleyman Paşa anekdotları. Karataş isyancısı Cin Yusuf. Arif Paşa. Bir paşanın öldürülmesi. Hasan Paşa. Meclis anekdotları. Hristiyan meclis üyeleri. Babiali'nin memurları. Gülek Boğazı geçiş ücreti. Gülhane Hatt-ı Hümayunu. Mahkemeler.	
BÖLÜM XI	175
Kilikya coğrafyası. Tarsus ve Adana. Misis (Mopsuestia). Sis (Pindenissus). Kıyıdaki Payas. Pylae Cilicae. Kilikya nüfusu. Avrupalılar	

ve yok edilen etkileri. Konsoloslar ve otoriteleri. Ticaret yapmasına izin verilen İngiltere konsolosları. İklim. Durgun göl (Rhegma). İskenderun bataklığı. Köy evleri. Namrun. Limanlar. Kazanlı. Mersin ve dış limanı.

BÖLÜM XII 185

Tarsus'un ticari açıdan avantajları ve dezavantajları. Denizcilik tabloları. Anadolu'nun iç kesimleri ile yapılan ticaretin tablolarla gösterilmesi. İhracat tablosu. İthalat tablosu. Kilikya'da tarımın durumu. Bölgede yetiştirilen ürünler. Pamuk. Buğday. Arpa. Keten. Bal mumu. Meyve ağaçları. İpek. Zeytin ağaçları. Gündelikçi bir işçinin yevmiyesi. Otlakların kullanılması. Toprağın kullanım süresi. Keres-te ve ağaçlar. Jeoloji ve mineraloji. Ainsworth'ün eserinden alıntılar. Tarsus Ovası. Berdan Çayı'nın döküldüğü yerler. Birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü tepe sırası. Demir ve kurşun madenleri. Gümüşlü Kurşun Sülfür. Paşalık gelirleri.

BÖLÜM XIII 199

El Lamas (Lamum). Korykos (Corycus). Eski Şehir. Soli, daha sonra Pompeiopolis. Tarsus'taki büyük anıt mezar. Strabon'un Kilikya kıyı-larını betimlemesi. Tarsus ve komşu kasabalar hakkında yazdıkları.

İÇİNDEKİLER - 2: KİLİKYA ve TANRILARI

BÖLÜM I	219
Giriş	

BÖLÜM II	229
Toprak heykellerin bulunuşu. Kilikya'nın Lares ve Penates'i. Gelişigüzel ibadet kanıtları. Tarsus Apollon'u. Perseus, Bellerophontes ve Pegasus. Işınlr halinde gönderilmiş Apollon. Dış görünüşün aynılığı. Çirkin yüzler. Çocukların tanrılaştırılması. Prenslerin tanrılaştırılması. Kadınların tanrılaştırılması. Kilikya sanatının özelliği. Hristiyanlığın ilerleyişi. Lares ve Penates'in yok edilişi. Attis. Suriye'nin Baal'i Apollon. Kybele, Ceres ve İsis. Eleusis Gizemleri. Kybele ve Attis, İsis ve Osiris, Venüs ve Adonis. Kedi, köpek ve at. Harpokrates ve Florus. İsis ve Nelumbium. Kutsal boğalar. Mısır sanatı. Morpheus.	

BÖLÜM III	269
Apollon. Belvedere Apollon'u. Midas karikatürleri. Tarsus Apollon'u. Clavus Latus takmış senatör. Boğaya saldıran aslan. Telephus ya da Merkür (?). Ceres. Zafer. Lares tanrılarının yok edildiği tarih. Actaeon'un erkek bir geyiğe dönüştürülmesi. Birch'un görüşleri.	

BÖLÜM IV	291
BAZI HUN PORRELERİ VE AMERİKA'NIN KAYIP IRKLARI İLE BENZERLİKLERİ	
Konik şapkalı korkunç baş. Bir Hun portresi. Amerikan heykelleri ile benzerlik. Asyalı kavimlerin Amerika'ya göçleri. Stephens, Schomburgk, Humboldt'tan kanıtlar. Dil benzerlikleri. Klaproth ve d'Herbelot'tan kanıtlar.	

BÖLÜM V	297
---------------	-----

HUNLAR'IN ETNOLOJİSİ KONUSUNUN DEVAMI

“Çirkin Başlar” koleksiyonu. Güzellik standardı. Orta Amerika'daki anıtlar. Haiti'deki paralellik. Yazılı kaynaklara göre Hititler. Mısır heykel sanatına yapılan gönderme. Mısır'ın Kilikya'yı işgalinin kanıtları.

BÖLÜM VI	303
----------------	-----

EK SANAT ESERLERİ. TANRILAR, YARI TANRILAR VE KAH-RAMANLAR.

Apollon. Merkür. Herkül. Baküs. Silenus. Faun ve Satirler. Pan. Minerva. Venüs. Cupid. Europa. Marsiyas. Leander. Laokoon. Asklepios. Fortuna. Caus Caligula (?). Priapos. Harpia. Marsiyas. Abrerig ya da Nergal (?). Özet.

BÖLÜM VII	323
-----------------	-----

Sibyller. Afrikalı bir Sibyl. Bakire kâhinlerin başörtüsü. Bir ana Sibyl (?). Yunuslar ve binicileri. Ölü çocukların Apotheosis'i. Arion'un öyküsü. Işınlı başlar. Bullalar.

BÖLÜM VIII	329
------------------	-----

Müneccim Krallar ve Rahipler

BÖLÜM IX	335
----------------	-----

Canavarlar ve Ahmaklar

BÖLÜM X	343
---------------	-----

İNSAN FİGÜRLERİ

Ozanlar. Rahipler. Çeşitli Figürler. Kadın figürleri. Tanrılaştırılmış çocuklar. Belirlenemeyenler.

BÖLÜM XI 351

HAYVANLAR

Köpekler. Öküzler. Boğalar. Manda. Atlar. Aslanlar. Panter. Kurt. Yaban domuzu. Maymun. Su aygırı (?). Kedi. Keçiler. Koçlar ve koyunlar. Timsah. Yılan. Kartal. Kuğu. Deve kuşu. Horozlar.

BÖLÜM XII 355

EVSEL VE DİNÎ SANAT

Savaş arabaları. Vazolar. Kâseler ve tabaklar. Şarap sürahileri ve şarap içmek için kullanılan kaplar. Kandiller. Saplar. Masa ve sandalye. Yüzük ve cam. Yuvarlak çömlek diskisi. Ağ. Ağaç baskısı (?).

BÖLÜM XIII 363

MÜZİK ALETLERİ

Lirler. Sirenks.

BÖLÜM XIV 367

KARŞILAŞTIRMALI COĞRAFYA

Arsuz (Rhosus). Myriandros. İskenderun ya da Alexandretta (Alexandria ad Isson). Godfrey de Bouillon'un limanı. Belen (Pictanus, Erana?). İlkel Hristiyan kilisesi. İbn Davud ve Belen Bostanda kaleleri. İskender Altarları. Merkez Kalesi. Kersus Irmağı. Kilikya ve Suriye Kapıları. Payas (Baiae). İssos. Nikopolis. Karakaya (Kastabala). Epiphanea. Matak. Tamir Kapu (Demir Kapı, Amania Kapıları). Ayas (Ageae). Ammodes. Karataş (Mallos ve Magarsos). Aleia ovası. Ceyhan. Mopsuestia. Ova kaleleri. Sari Capita. Berdan kıyısındaki Rhegma. Yanifa Kışla. Mezarlık. Gülek Boğazı Kalesi. Kara Sis. Anabad ve Dunkale.

BÖLÜM XV 375

ANTAKYA VE SELEUKEIA

Antakya Körfezi. Süveydiye köyü. Nymphaeus Mağarası. Meliboea

Adası. Seleukeia Pieria kalıntıları. Seleukeia limanının yeniden açılması projesi. St. Simon Dağı. Casius Dağı. Ham Tapınağı.

BÖLÜM XVI 389

DOĞA TARİHİ – ZOOLOJİ

Kar leoparı. Vaşak. Ayılar. Sırtlanlar, kurtlar ve çakallar. Tilki. Tavşanlar. Alageyik. Beyaz ceylan (gazel). Tazılar. Geyik ya da dağ keçisi.

BÖLÜM XVII..... 397

AV KUŞLARI

Av kuşları. Bildircin avlama usulü. Turaç ve keklik avlama usulü. Yabani güvercin avlama usulü.

BÖLÜM XVIII 401

Doğancılık

BÖLÜM XIX 419

Tıbbi bitkiler

EK A: Nadir Bey'in anlattıkları, kendi yazdırdıklarından (Fransızca) Çevirisi 421

EK B: Nadir Bey'in yazdığı dilekçe (İtalyanca) Çevirisi 449

EK C: TARİHİ BELGELER 455

Mehmet İzzet Paşa'nın bir Buyurdu'sunun kopyası. 1804 yılındaki Lazkiye ayaklanması. Kuzey Suriye'nin 1805 ve 1814 yıllarındaki durumu. Ticaret Şefi'nden Bay John Barker'a yazılan 1841 tarihli dilekçe. Nasturi Hristiyanlar'ı yok eden Bedir Han Bey'in duyurusu. Zor ya da Fırat'ın orman bölgeleri Araplarının lideri Fahel'in hikayesi.

EK D: Burckhardt'ın Kilikya Hakkında Anlattıkları 487

EK E: TİCARİ TABLOLAR 508

Kayseri ve Anadolu'nun önemli kasabaları arasındaki ticaret. II. Kayseri'nin bir yıldan öbür yıla ticaret özeti III. Adana Paşalığı ve Tarsus'un ihracatı. IV. Aynı Paşalık'ın ithalatları. Tarsus'un dış limanı Mersin'in denizcilik izahnamesi, 1844. İstanbul'da ödenen vergilerin tablosu.

Sis'ten Görünüm	2
Eleusa'daki Anıt Mezar	50
Kilikya Haritası	51
Seleukeia Pieria'daki Lahit	82
Anavarza'daki Yıkıntılar	117
Sakaltutan	149
Antakya Ovası - Asi Taşkını - Uzaklarda Görünen Amanos Dağları	172
Misis	171
İskenderun'dan Görünüm	177
İskenderun Ve Hanzır Burnu	182
Seleucia Pieria'daki Lahit	201
Tarsus'taki Anıt Mezarın Zemin Planı	204
Eleusa'daki Mezar	340
Anavarza'da Bulunan Bir Su Kemerinin Yıkıntıları	385
Asi Vadisi	384
Anavarza'daki Kaya Heykeller	398
Atmaca Ve Şahin	412
Gesril Hadid, Antakya Ovaları	416
Betias: Bay Barker'ın Yazlığı	418
Bay Barker'ın Süveydiye Vadisindeki Villası	494

ÇİZİMLERİN LİSTESİ - 2

15

Actaeon	273	Juno	232, 245, 257
Apollon olarak Adonis	256	Jüpiter	232
Apollon	237, 238, 241, 259, 279	Kadın, başı	245, 272
Apis	263	Lamba (Kandil)	231
Ariadne	305	Çanakkale Boğazında yüzen Leander	314
Attis, genç	254	Boğaya Saldıran Aslan	271
Baküs rahibesi (Bakant)	285	İri Kafatası	334
Baküs	279, 305	Magus	327
Çalgı Çalan Ozan	341	Ayıya Binen Adam	318
Oğlan Çocuğu ve Yunus	324	Maske, komik	258, 259
Caius Caligula	315	Merkür	233
Tutsak, diz çöken	299	Messalina	233
Ceres	255, 272	Midas	268
Chronos	277	Canavar Başı	333
Commodus	245	Müzik Aletleri	362
Küpid ve Kuğu	309	Osiris	55, 237
Kybele	276	Pallas	247
Davus	283	Pan	230
Diana	231, 399	Perseus	281
Eros	243, 278	Phree (Mısır Güneşi)	352
Gladatör	342	Frig Başı	281
Harpokrates	262	Apollon Atırları Olan Rahip	241
Baş, taş bulunan	276	Rahibe	284, 285
Başlar, korkunç	289, 290	Satürn	277
Herkül	247	Senatör	269
Kahraman	277	Serapis	55
At, bacağı	255	Sibyl, Afrikalı	321
At, başı	261	Silenus	307
Ahmak başı	335	Somnus	265
Tütsü kabı	230	Tartaros	347
Iris	258	Venüs	249, 278
Isis	276	Victoria Aleta	273

ALT YAZI VE AÇIKLAMALAR İÇİN BİLGİLENDİRİCİ NOT

Elinizdeki kitap, William Burckhardt Barker tarafından yazılmış olmakla birlikte, kitabı 1853 yılında baskıya hazırlayan Paris Coğrafya Topluluğu ve Almanya Doğu Eserleri Topluluğu üyesi William Francis Ainsworth gerek geniş ön sözü gerekse detaylı alt yazıları- la önemli katkılar yapmıştır. Biz onun yaptığı katkıları, kitabın ilk baskısında olduğu düzende kullanmak istedik. Ancak okuyucunun kafasının karışmaması için de Ainsworth'a ait olan kısımları soluk gri renkli bir kutu içine alarak düzenledik. Yazının sonuna da “W. F. A. ” işaretini koyarak imzasını attık.

Ayrıca çeviri için; çeviri editörü olarak benim ve çevirmen olarak Ayşe Ateşoğlu'nun da açıklayıcı notları oluştu. Böylece eserin yazıldığı yıllar için anlaşılır olan ama günümüzde açıklama ihtiyacı hissedilen bazı konulara açıklık getirmeye çalıştık. Bizim notlarımızı ise satır aralarındaki parantezler içinde italik harflerle yazarak kullandık ve sonlarına imza olarak “S. H. U. ” veya “A. A.” işaretlerini koyduk.

Okuyucularımızın kitabı incelerken bu notlara dikkat etmesi dileğiyle...

Sebahattin Haluk Uygur

SUNUŞ

Dar veya geniş bir coğrafyada, gezilip görülen yerler hakkında izlenimlerin anlatıldığı eserlere seyahatname adı verilir. Seyahatnameler, içerikleri bakımından, kendi zamanlarına olduğu kadar, sonraki çağlara da seslenme özelliğine sahiptir. Seyyahların bıraktıkları yapıtlar sayesinde, yabancı olunan coğrafyalarla ilgili bilgiler edinildiği gibi, içinde yaşanılabilir bile farkına varılamayan yerleri tanıma şansını bulmak mümkündür. Ülkelerin ve toplumların ilgi çekici özelliklerini, yaşama biçimlerini, geleneklerini ve kültürlerini; özetle maddi ve manevi değerlerini öğrenmek, fikir sahibi olmak olasıdır. Gezilip görülen coğrafi alanın iklimi, insanları, tarihi eserleri, eski ve yeni yapıları, yol ve ulaşım özellikleri, gündelik hayatın işleyişi, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bu sayede gün ışığına çıkar.

Ülkemiz, insanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden olan Mezopotamya, Mısır ve Anadolu havzasında yer almaktadır. Bu anlamda dile gelebilecek önemli duraklardan birisi de Çukurova'dır. Dolayısıyla da Adana ve çevresi. Şu ya da bu biçimde Mersin, Tarsus, Adana, Hatay, Suriye, Irak ve güzergâh üzerinde yer alan diğer bölgelere giriş yapan seyyahlar oldukça fazladır. Aslında Çukurova, seyahatnamelerde dile getirilen yanlarıyla, henüz tam anlamıyla ele alınmış değildir. M.Ö. 400'lerde başlayan ve 1930'lara kadar olan dönemleri ele alan bu seyahatnamelerin, özgün baskılarının Türkçe'ye kazandırılması, Çukurova'ya yapılabilecek hizmetlerin başında gelmektedir. Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi olarak, bilimsel eserlerimiz yanında, bu türdeki çalışmalarını sürdürme düşüncesindeyiz. Anılan seyahatnamelerin bazılarının çevirileri yapıldı. Çevirisi yapılamayan bazı yapıtların Türkçe'ye kazandırılması konusunda çalışmalarımız devam

etmektedir. “William Burckhardt Barker: Lares and penates: Or, cilicia and its governors. London : Ingram Cooke and co., 1853” ve “Victor Langlois: Voyage Dans La Cilicie et Dans Les Montagnes du Taurus execute pendant Les Annees 1852-1855. Paris, 1861.” adlı iki önemli eserin çevirisini yaparak elektronik ve basılı ortamda yayınlama kararı almış bulunmaktayız.

William Burckhardt Barker’ın “Kilikya’nın Tanrıları ve Yöneticileri” adını taşıyan elinizdeki bu eserin yayınlanmasına öncülük eden Ahmet Karataş; çevirmen Ayşe Ateşoğlu, çeviri ve basım editörü Dr. S. Haluk Uygur, tasarım E. Kuzey Akten ile düzelti katkılarından dolayı Öğretim Görevlisi Yunus Emre Çekici, Volkan Kurt ve Beyza Koç’a içtenlikle teşekkür ederim.

Prof. Dr. M. TÜMAY
Rektör

ÇEVİRİ EDITÖRÜNÜN ÖN SÖZÜ

19. yüzyılda Avrupalı gezginlerin en gözde yeri şüphesiz Anadolu'ydu. O dönem resim, edebiyat, müzik gibi birçok sanat dalında doğuyu anlatan eserler üretildi. Bunların bir kısmı bizzat İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gezi yapıp eser üretirken, çoğunluğu ülkemizi hiç görmeden, bazen görenlerin anlattıklarına dayanarak, bazen ise hayal ettiklerini gerçekmiş gibi sunarak yaptılar eserlerini.

Bu iş o kadar ileri boyuta vardı ki "Oryantalizm / Doğuculuk" diye isimlendirilen bir akım doğdu. O dönemde "Doğu" demek neredeyse Osmanlı İmparatorluğu'nun hükmettiği topraklarla örtüşüyordu. Ve Avrupalıların doğuya bu denli ilgisini sadece macera duygularına bağlı romantik bir davranış olduğunu düşünmek, eksik kalmış bir değerlendirme olacaktır.

Belki de 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın Avrupası'nın sosyolojik değerlendirmesi; gezgin, yazar, ressam veya müzisyenlerin doğuya ilgisinin altında yatan gerçekleri daha iyi açıklayabilir. Belki de bu bile yetmez, Avrupa devletleri ile Osmanlı arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkileri de sorgulamak gerekir.

Söylemek istediklerimi daha iyi anlayabilmek için, elinizdeki kiptan sadece sekiz yıl sonra basılmış olan Victor Langlois'in "Kilikya'ya Yolculuk" isimli kitabına yazdığı önsöze göz gezdirmek yeter. Langlois kitabına şu sözlerle başlamakta:

"Doğu, bugün ciddi ciddi uğraşların ve sabırlı araştırmaların konusudur. Her geçen yıl askerlerimiz Fransız bayrağını uzak bölgelere dikmekte, yarı barbar toplulukların uygarlığımızdan yararlanmasını sağlamak için çalışmaktadırlar. Her geçen yıl, ayrıca, maceraperest kaşifler de, unutulmuş bir geçmişin anılarını toplayarak bunları tekrar hayata döndürmek için Asya'nın çeşitli noktalarına seyahat etmektedirler."

Ben ise "Çukurova Tıp Tarihi" isimli kitapta konuyla ilgili olarak şöyle yazmışım:

“19. yüzyıla gelindiğinde çeşitli dış ülkelere ait misyoner kuruluşları, Osmanlı topraklarında yoğun faaliyet göstermeye başladı. Gülbadi Alan bir kitabında bu kuruluşların faaliyetlerini ‘dini, eğitim, sağlık ve yardım’ olarak tasnif etmektedir ve amaçlarını ‘Osmanlı ülkesinde kendi devletleri ve halklarının çıkarlarını korumaya adanmış’ olarak tarif etmektedir. Ayrıca ‘bu kutsal topraklar Müslümanlar’ın eline bırakılamayacağı gibi, kendi hâline de bırakılamayacak kadar önemlidir’ inancıyla hareket ettiklerini yazmıştır.”

Toprakların kutsal sayılmasının nedenlerinden biri tabii ki Hristiyanlığın kutsal saydığı yerlerin Osmanlı toprakları içerisinde olmasıdır ancak bu faaliyetlerin bu kutsal sayılan yerlerden çok Kars, Van, Kilikya vb. gibi dinen kutsal sayılmayacak yerlerde olması, kutsal kelimesine belki de ticari bir anlam yüklememizi de gerektiriyor.

Takdir edersiniz ki Avrupa, nüfusundaki yoğunluğuna rağmen yeterli doğal zenginliklere sahip olmayan bir kıta. Zenginleşmesinin temel dinamizmi ise 16. yüzyıldan itibaren farklı ülkelere keşifler yapıp oralarındaki kaynakları keşfettikten sonra taşıyarak oluşmuş. Bu ticaret (bazen ise yağma) sonucu biriken para sanayinin gelişmesine dönüşmüş ve sanayi üretimiyle birlikte, ticaret, özellikle doğuyla ilişkili ticaret daha da önemli hâle gelmiş. Doğu bir taraftan bu sanayinin hammadde kaynağı iken, diğer taraftan en önemli mamul mal alıcısı hâline gelmiş. Fransız ihtilalinin yarattığı etkiyle de, ticaret ve sanayiden elde ettikleri gelirlerle zenginleşen kentlerin halkları gelişerek ulus kavramı etrafında bir araya gelmeye başlamış. Fransada ortaya çıkan bu uluslaşma hareketinin diğer ülkelere de yayılmasıyla doğaldır ki dünyada sıcak bir ortam meydana gelmiş.

Şüphesiz ki çeşitli ırkların bir araya gelmesiyle oluşan Osmanlı’da, bu sıcaklığı sağlayan ateş daha harlı olacaktır. Özellikle padişahın Hristiyan ahalisi bu konuda daha ateşli davranacaktır. Avrupada sınırlar küçülüp ulus devletler kurulurken, Kuzey Afrika’dan Avrupa’nın içlerine kadar uzanan hantal coğrafyasını daha önce oraların feodal beyleri vasıtasıyla ayakta tutan Osmanlının işlerinin, feodalizmin çatırdamaya başlamasıyla zora girmesi kadar doğal bir şey olamaz.

İşte genel görünüm böyleyken o yılların güçlü devletleri İngiltere ve Fransa; Osmanlı toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için en iyi fırsatı yakalama peşine düşmüşler.

Sanattaki oryantalist çaba ise; halklarına karşı, hükümetlerinin sömürgeci emellerini haklı çıkarmaya çalışan kara bir algı hareketinin parçası hâline gelmiş. En azından "bazı" sanatçı, gezgin veya görevliler için böyle... "Bazı" derken; iç savaş çıkarmak dahil her yolu deneyerek parçalamayı hedefledikleri doğuyu (Osmanlı'yı), saraylarındaki haremlerinde beyaz tenli onlarca kızla alem yapan, kara derili zalimlerin memleketi olarak gösterme çabasında olanlardan bahsediyorum. Böylece ekonomik kazancı hedef alan sömürgeci davranışlarının, halkları tarafından onanmasını sağlayan kılıfları oluşturmuş oluyorlardı. Tabii ki o zamanlar feodal yapılanmanın sıkıntıları Osmanlı topraklarında yoğun bir şekilde hissediliyordu ama misyoner, ressam, gezgin veya resmî görevli yabancılar bu topraklarda feodaliteyi yok etmek için bulunmuyorlardı, aksine bu yapıyı insanların (özellikle de Hristiyan halkın) isyan etmesini kışkırtmak için kullanıyorlardı. Daha sonraki yıllarda Getrude Bell isimli bir İngiliz kadının ajanının, tüm cazibesiyle Arap şeyhlerinin çadırlarına girip onları Osmanlıya karşı ayaklandırdığını, Bell'in kendi anılarından okuduğumuzu hatırlarsak söylemek istediğim daha iyi anlaşılacaktır. Onun yaptığı feodaliteyi yok etme çabası değil, onu kullanarak hedefine ulaşma gayretiydi.

Elinizdeki kitabın yazarı Barker da 19. yüzyılın ilk yarısında Kilikya olarak bilinen Tarsus, Adana ve Samandağ'a kadar uzanan bölgede yaşamış bir resmi görevli... Tarsus konsolos yardımcısı.

Ancak yazdıklarından anlamaktayız ki sadece bu göreviyle ilgilenmemiş, daha çok bölgede İngiltere'nin (İngiliz tüccarların) ticari faaliyetlerini de organize etmiş, bizzat kendi de ticaret yapmış.

Kilikya'da bulunup, kendi ülkesinde olmayan meyve ağaçlarını ülkesine taşımış, kendi deyimi ile aşk meyvesi dediği domatesi Kilikya'ya getirerek üretimini ve satışını gerçekleştirmiş. Bölgeyle ilgili tarihî, coğrafi, ticari ve sosyal bilgileri ülkesine aktarmış. Hiç çekinmeden tarihî yerlerde kaba kazılar yapıp bulduklarını memleketine

taşımış. Nitekim kitabında Tarsus'ta toplayıp İngiltere'ye götürdüğü 1.000'den fazla heykelciği tarif ederek bu konudaki çabasını “vatanını sevmek” düzeyine kadar çıkarabilmiş. Kitabın verdiği bu bilgi bende ise izinsiz kazı ile toplanıp izinsiz olarak yurtdışına çıkarılmış bu tarihî parçaların geri getirilmesi için kitabın araç olarak kullanılabileceği hissini uyandırıyor. Buna rağmen kitap, bölgede var olan olumsuzlukları dönemin oryantalist bakış açısıyla belli bir acıdan değerlendirilip baskıya sokulmuş olsa da Kilikyâ hakkında birçok bilgiye ulaşmamız nedeniyle kıymetli bence... Bu kıymet yazarın bazen Yavuz Selim ile Kanuni'yi karıştırması, Alparslan'ın Anadolu'ya girdiği tarihi yanlış vermesi gibi olumsuzluklara rağmen değerini koruyor.

Bence o dönemde Avrupa'nın bize bakış açısını göstermesi bakımından da bu kitabın çevrilmesi ayrıca değerli. Ve aynı dönemde Kilikyâ'yı gezip kitap yazmış olan diğer gezginlerin yazdıklarının da çevrilip değerlendirmeye açık hâle getirilmesi benzer açıdan önemli. Böylece bizim bölgemizi farklı bakış açılarını da dikkate alarak daha iyi anlayabileceğimiz kanaatindeyim.

Kitaba bakış açımızı açıkladıktan sonra kısaca çeviri sürecinden de bahsetmeliyim;

Kitabı çevirmen Ayşe Ateşoğlu ile birlikte yayına hazırladık. Ateşoğlu birkaç yabancı dilden yararlanarak çeviri yapabilen genç bir arkadaşımız. Ayrıca sanat tarihine hâkim olması, kitabın yayınlandığı tarihleri göz önüne alarak yazarı daha iyi anlayabilmesini sağlıyor. Bu nedenle bazı yorumlarını parantezler içinde kitaba ekleyerek, okuyucunun da dönemi anlamasına yardımcı olmuş.

Çeviri editörü olarak ben de kitaba (yazarın o günlerin entelektüel okuyucusunun anlamakta güçlük çekmeyeceğinden emin olarak anlattığı yerler ve öykülerle ilgili) bugünün okuyucusuna yol gösteren parantez içi bilgiler ekledim.

Böylece kitapta, birincisi; ilk basım editörü William Francis Ainsworth'un, ikincisi; çevirmen Ayşe Ateşoğlu'nun, üçüncüsü; çeviri editörü ben Sebahattin Haluk Uygur'un olmak üzere çok sayıda dipnot oluştu. Ainsworth'un dipnotlarını kitabın özgünlüğünü boz-

mamak için, ilk baskısındaki yerine koyarken benim ve Ateşoğlu'nun notlarını ilgili olduğu yerde hemen bir parantez açarak kullandık. Böylece karışıklıkları önlemeye çalıştık.

Kitabı çevirirken karşılaşılan en önemli sorun ise, dönemin "ağdalı" olarak nitelendirebileceğimiz İngilizcesiydi. Shakespeare'den gelen bir gelenek içinde olsa gerek; yazar cümlelerini basitçe kurmak yerine, bazen iki kere arka arkaya olumsuzluk eki koyarak olumlu bir cümle yaratmış. Üstelik günümüzde birkaç cümlede anlatılmasında hiç sakınca görmeyeceğimiz görüşlerini, virgül ve bağlaçlar kullanarak tek bir cümle içinde uzun uzun vermeye çalışmış.

Örneğin "Ben böyle bir davranışı uygun buluyorum" diye yazmak yerine "Benim böyle bir davranışı uygun bulmamam için bir neden bulunmadığını söylemek isterim." diye yazmış. Üstelik cümleyi burada bırakmayıp, bazı kereler; "Benim böyle bir davranışı uygun bulmamam için, sayın vali dahil, tüm bölge insanlarının söylediklerimi tasvip etmeme gibi bir duruma girmediğini belirterek yazmalıyım ki bir neden yoktur" şeklinde cümleleri birleştirmiş.

Ateşoğlu; o dönemde böyle cümleler kurmanın statü sayıldığı, basit cümlelerin ise yazıyı basitleştirdiğine inanıldığı bilgisini vererek tercümeyle yoğunlaştığını anlatmasına rağmen, itiraf etmeliyim ki ben editör olarak bazı yerlerde anlaşılabilir hâle gelen cümleleri, anlamını bozmadan daha basit hâle getirdim. Ama anlamının değişebileceğinden gram kadar bile tereddüt ettiysem o hâliyle bıraktım. Bu nedenle sizler kitabı okurken sık sık o yılların yazı dilini hissedebileceğiniz cümleler bulabileceksiniz.

Kitabın yayına hazırlanmasında zorlandığımız bir konu da isminin uzunluğuydu. Tam tercümesiyle kitabın ismi şöyle: ***"Kilikya'nın Tanrıları ve Yöneticileri; Çukurova'nın İlk Çağlardan Günümüze Kısa Bir Tarihi"***

Ayrıca ismin altına bir parantez açılarak bir açıklama yapılmış; *(Bu kitabın yazarı Tarsus'ta yıllarca memur olarak görev yapan William Burckhardt Barker, M.R.A.S. tarafından ilk kez keşfedilen ve İngiltere'ye getirilen eski Kilikyalıların Hristiyanlığa geçtiklerinde heykellerini kırdıkları bazı ev tanrılarının bir anlatımı ile birlikte)*

Kitabın ismi neredeyse “içindekiler” olabilecek kadar uzun (Ayrıca içindekiler kısmının da kitabın bir özeti olabilecek şekilde detaylı yazıldığını görüyoruz). Böylesine uzun bir başlığı günümüzde kullanalım mı çelişkisini aramızda uzun uzun tartıştıktan sonra, orijinal kitabın iç kapağını kitap içinde aynen korumak şartıyla, daha anlaşılır ve daha kısa başlıklı bir kapak yapmaya karar verdik. Kitabın içerdiği konulardan bahseden bir bilgiyi de arka kapakta kullanarak eksikliği giderebileceğimizi düşündük. Böylece kitabın isminin “*Kilikya’nın Ev Tanrıları ve Eski Yöneticileri*” olmasında fikir birliğine vardık.

Tam bir buçuk yıllık bir çalışmanın ürünü olan bu kitapta Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Kütüphane Daire Başkanı Sayın Ahmet Karataş’ın emeğini de anmadan geçemeyeceğim. Hem kitabın orijinal baskısının temini, hem çeviri ile ilgili yol gösterici önerileri bu kitabın elinize geçmesinde çok etkili oldu.

Ve tabii ki sayın rektör Prof. Dr. Mehmet Tümay... Kitabın yayına hazırlanmasında önemli bir destek olarak yanımızda yer aldı. Her ikisine bölgemize yaptıkları katkılar nedeniyle teşekkür borçluyuz.

Umarız bu çalışma diğer gezginlerin yazdıklarının çevrilmesiyle devam eder. Bölgemizin gelecekteki yerinin, geçmişin deneyimleri ile daha değerli olacağını düşündüğümden bu tip çalışmaların çoğalmasını ummak istiyorum

S. Haluk Uygur

Çeviri ve Basım Editörü

2021 - Adana

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ

“Kilikya'nın Tanrıları ve Yöneticileri; Çukurova'nın İlk Çağlardan Günümüze Kısa Bir Tarihi: Bu Kitabın Yazarı, Tarsus'ta Yıllarca Görev Yapan William Burckhardt Barker Tarafından Keşfedilen ve İngiltere'ye Getirilen, Eski Kilikyalıların Hristiyanlık'a Geçtiklerinde Heykellerini Kırdıkları Bazı Ev Tanrılarının Bir Anlatımı ile Birlikte” elinizdeki kitabın tam adı... İngiliz doğubilimci ve gezgin William Burckhardt Barker'ın ilk kez 1853 yılında, Londra'da Ingram and Cooke Yayınevi tarafından yayımlanan bu eseri, Antik Çağ'da Kilikya olarak bilinen Çukurova bölgesi ile ilgili, son derece ayrıntılı ve kapsamlı bir gezi yazısıdır (seyahatname). Bölgenin bir haritasını ve yine bölge ile ilgili son derece güzel gravür ve çizimleri de içeriyor.

Aslında bu çeviri fikri, başlangıçta, kendi aramızda bir sohbet sırasında ortaya atılmıştı. Haluk Uygur hocamızın evinde, Altınoran Düşünce ve Sanat Platformu'ndan arkadaşlarla beraber, Özgür Adana projemizle ilgili yaptığımız bir toplantı sırasında, gravür konusu açıldı. Bir resmin birden fazla kez basılabilmesini olanaklı kılan gravür, bir bakıma fotoğrafa giden yolda önemli bir adımdı. Masanın üzerinde bölgemizle ilgili, sanat değeri taşıyan gravürleri de içeren birkaç kitap duruyordu. Hepimiz kitapları inceledik. Yabancı gezginlerin geçtiğimiz yüzyıllarda Anadolu toprakları ile ilgili yazmış oldukları kitaplardı. Aslında tarih boyunca birçok gezginin ilgisini çekmiş olan bu topraklar hakkında çok gezi yazısı olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak içindeki gravürleri incelediğimiz bu kitapların bir yönü daha ilgimi çekmişti: içerdikleri ayrıntılı bilgiler... Ayrıca, bölgemizi yabancı bir yazarın gözünden okumanın da ilginç olacağını düşündüm. Bunları Türkçeye çevirmekten büyük mutluluk duyacağımı söyledim. Böylece bu eseri Türkçeye kazandırmaya karar verdik. Bu çevirilere amatör, kendimiz için yaptığım çalışmalar olarak başlamıştım. Bu kitaplar, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi kütüphanesinin kitaplarıydı. Üniversitenin bu çevirileri yayımlayacağını öğrendiğimde hepimiz gibi çok sevindim. O zaman bu çeviriler üzerinde daha ciddi olarak çalışmaya başladım.

Bu kitabı açtığımda, ilk olarak, iç kapakta resmi olan, son derece güzel bir kadın heykelinin başı dikkatimi çekmişti. Yüksek Taçlı Kibele... Anadolu'nun ünlü bereket tanrıçasını tasvir eden bir heykelin başı. Sayfalar arasında ilerledikçe onun öyküsünü de okuyacaksınız. Ayrıntılı bir Kilikya haritası ve son derece güzel gravürler yine bu kitapta dikkat çekiyor. Muşamba, metal, ağaç gibi çeşitli materyaller üzerine kazınarak veya taş üzerine yağlı kalem ile işlenerek elde edilen resim ya da yazı olan gravür, fotoğrafın bulunuşundan önce kitaplarda sıkça kullanılmıştır. Bu kitaptaki gravürler, yazarın ve diğer gezginlerin çizimlerinden yola çıkılarak yapılmış. O dönemde fotoğraf henüz yaygınlaşmamış olduğu için böyle bir yola başvurulmuş. Bölümlere ayrılmış, son derece ayrıntılı, çok sayıda notla zenginleştirilmiş bir gezi yazısı, aslında bundan çok daha ötesi... Kimi yerleri ansiklopedik bir kaynak olabilecekken, kimi yerleri son derece öznel, taraflı olarak nitelendirilebilecek ilginç bir eser.

İki bölümden oluşuyor: "Kilikya ve Yöneticileri" bölümü bölgenin kısa bir tarihini içeriyor, "Lares ve Penates" bölümü ise bölgede bulunan Roma ev tanrıları Lares ve Penates heykelciklerinin ayrıntılı bir anlatımından oluşuyor. Bu bölümleri ekler, bölgenin ticareti ile ilgili tablolar ve dizin izliyor.

*"Kilikya'nın Tanrıları ve Yöneticileri; Çukurova'nın İlk Çağlardan Günümüze Kısa Bir Tarihi: Bu Kitabın Yazarı, Tarsus'ta Yıllarca Görev Yapan William Burckhardt Barker Tarafından Keşfedilen ve İngiltere'ye Getirilen, Eski Kilikyalıların Hristiyanlık'a Geçtiklerinde Heykellerini Kırdıkları Bazı Ev Tanrılarının Bir Anlatımı ile Birlikte"*nin asla sıradan bir gezi kitabı olmadığını belirtmiştim. Son derece ayrıntılı, bölgeyi tarihi, coğrafyası, arkeolojisi, mitolojisi, sanat tarihi, inançları, gelenekleri, jeolojik yapısı, bitkileri, hayvanları, demografik yapısı, ticareti ve diğer bölgelerle ilişkileri açısından ve daha birçok açıdan derinlemesine inceleyen benzersiz bir eser. Dipnotlar, ayrıntılar, her konuda çeşitli bilgiler, açıklamalarla dolu.

Çevirisi çok titizlik isteyen bu kitabı çevirirken çok araştırma yaptım, yer yer ben de dipnotlar ekledim. Kitaptaki hemen hemen her sözcüğü araştırdım çünkü hemen hiçbir şey sözlükteki ilk an-

lamıyla kullanılmamıştı. Hemen her sözcüğün anlamını o bağlam içinde düşünmek gerekiyordu. Öyle olunca da o bağlamı da bilmek gerekiyordu. Bu yüzden sürekli araştırma yapıyordum. Bu tür kitapların çevirisini yapmak aslında benim için büyük bir zevktir. İnsanın ufkunu açan, bambaşka yapıtlar bunlar... Çeviri yaparken bazen beni bambaşka yerlere götürüyordu.

Yazarın gezip gördüğü yerler hakkında verdiği bilgiler yanında, bazen bilgilerine, bazen de inançlarına ya da hayal gücüne dayanarak yaptığı yorumlarla apayrı bir boyut kazanan bir anlatı diyebilirim. Alıntılar, notlarla daha da zenginleştirilmiş. Anlatım bazen bir konudan diğerine atlayan, biraz dağınık bir yapı gösterse de okuru bunaltmıyor, tam aksine daha da ilgi çekici hâle geliyor ve okur kendisini sanki yazarla beraber geziyormuş gibi hissedebiliyor.

Kitabın yazarına gelince, aslında kitabın birden fazla yazarı var demek daha doğru olur. Bu yazarlar ilk olarak, elbette, kitabın kapığında yazar olarak adını gördüğünüz William Burckhardt Barker, ikinci olarak kitabın editörü William Francis Ainsworth ve üçüncü olarak da son bölümde gezi notlarını okuyacağınız, yine bir gezgin olan John Lewis Burckhardt. Bu kişilerin aslında birbirleri ile çok yakından ilişkili olduklarını görüyoruz.

Kitabın yazarı doğubilimci William Burckhardt Barker, 1810 yılında, babasının konsolos olarak görev yaptığı Halep'te doğar. 1819 yılında İngiltere'ye geliyor ve eğitimini orada tamamlıyor. Çok küçük yaşlarından itibaren öğrendiği Doğu dillerini ilerletiyor, sonunda Arapça, Türkçe ve Farsça'ya, Avrupa'nın belli başlı dilleri yanında hakim oluyor. Suriye'ye dönüşünden sonra Barker, 1836 yılında Asi Nehri'nin o dönemde çok az bilinen kaynağına doğru bir yolculuk yapıyor. Londra Coğrafya Topluluğu için hazırladığı "Notlar"ını sunana kadar, bu kitapta da okuyacağınız bu yolculuk hakkında hiçbir şey yayınlamamıştır. Barker, 22 Ağustos 1835 tarihinde babasının, Asi Nehri'nin ağzına yakın olan Süveydiye'deki (bugünkü Samandag) evine dönüyor.

Barker, uzun yıllar boyunca Tarsus'ta resmî bir görevde bulunur. Londra'daki Suriye-Mısır topluluğu üyeleri 1847 yılı listesinde muhtemelen yanlışlıkla "Majestelerinin Tarsus Konsolosu" olarak belirtiliyordu. W. F. Ainsworth tarafından "Lares ve Penates Ya da Kilikya ve Yöneticileri; Vilayetin İlk Çağlardan Günümüze Kısa Bir Tarihi; Eski Kilikyalıların Hristiyanlığa Geçtiklerinde Kırdıkları, İlk Kez Yazar Tarafından Keşfedilen ve Bu Ülkeye Getirilen Bazı Ev Tanrılarının Bir Anlatımı ile (Londra 1853)" adı ile yayımlanan özenle hazırlanmış eseri için büyük bir sabır ve seçicilikle materyal toplar. Diğer yapıtları arasında "Türk Masalları İngilizcede", "Türkçenin Basit bir Dilbilgisi: Diyaloglar ve Sözlük ile (Londra 1854)", "Türkçe Okuma Kitabı, Gramer ve Sözlük ile (Londra 1854) ve "Baitál Pachísí ya da Şeytanın Yirmi Beş Masalı (Hertford 1855)", "Odessa ve İnsanları, Rusya'daki bir İngiliz Mahkumun Notları (Londra 1855)" ve "Kırım'ın İlk Çağlardan Rus İşgaline Kadar Kısa bir Tarihi (Hertford ve Londra) bulunuyor. Kırım Savaşı'nın ilerleyen yıllarında Barker, doğu dilleri ve harfleri konusundaki bilgisini İngiliz devletinin hizmetine sunar. 2 Ocak 1856 tarihinde kara ulaşımı başmüfettişi olarak görev yaparken yakalandığı koleradan, Karadeniz kıyısındaki Sinop'ta 45 yaşında ölür.

Kitabın editörü William Francis Ainsworth (1807-1896) İngiliz cerrah, coğrafyacı ve jeolog. Bu kitapta çok yerde göreceğiniz, W.F.A. kısaltmasıyla yazılmış dipnotlar ona ait... Barker'ın yazdıklarını büyük ihtimalle amatörce bularak bunlara çok yerde bilgilendirici notlar eklemiş olduğunu görüyoruz. Hatta kimi yerde kendi yorumlarını da katıyor. Bu kitaba editör olarak katkısı yadsınamaz.

Ainsworth, Exeter'de doğar, 1827 yılında Edinburgh'daki Royal College of Surgeons'dan mezun olur. Londra'da ve öğrenimine École Nationale Supérieure Des Mines'de devam ettiği Paris'te yaşamıştır. Fransa'da bulunduğu sırada Provence bölgesinde coğrafya araştırmaları yapar. Ayrıca Belçika'da da öğrenim görür ve 1829 yılında İskoçya'ya döner. 1831 yılındaki bir kolera salgınından sonra bu hastalık hakkında bir inceleme yayımlar ve İrlanda'daki diğer bir salgın sırasında bir hekim olarak çalışır.

1836 yılında, Fırat Nehri kıyılarında Francis Rawdon Chesney başkanlığında yapılan bir keşif gezisine cerrah ve jeolog olarak katılıyor. Bu kitapta bahsedilen “Fırat Keşif Gezisi” işte budur. Kısa süre sonra Kalde (Güney Irak) bölgesindeki Hristiyan nüfusa yardım etmek üzere Kraliyet Coğrafya Topluluğu ve Hristiyan Bilgisini Yayma Topluluğu tarafından düzenlenen diğer bir göreve katılıyor. Anadolu, Mezopotamya ve Suriye’ye geziler yapıyor. Bu görev sırasında karşılaşılan ekonomik zorluklardan dolayı, masraflarını kendisi karşılayarak 1841 yılında İngiltere’ye dönüyor.

1841 yılından itibaren Ainsworth ve kuzeni “Ainsworth’s Magazine”, “Rentley’s Miscellany” ve “New Monthly Magazine” gibi birkaç yayının editörü olurlar. Ainsworth, aynı zamanda, Fırat Nehri’nden geçerek Hindistan’a ulaşacak bir yol ağının inşa edilmesini amaçlayan Suriye-Mısır topluluğunun da sekreteri ve Batı Londra Hastanesi ve Kraliyet Coğrafya Topluluğu ve Eski Eserler Topluluğu gibi etkili toplulukların kurucu üyesiydi.

Dergilerde yayımlanan yazılarından ayrı olarak, Ainsworth tarih konusunda eserler çevirir ve yorumlar, tıp konusunda çalışmalar, tarih ve gezi yazıları yayınlar. Fırat ve Mezopotamya görevinde bu kitapta sıkça alıntılanmış olan “Researches in Assyria, Babylonia, and Chaldea (Asur, Babil ve Kalde Ülkelerinde Araştırmalar) (Londra, 1838)” ve “Travels and Researches in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia (Anadolu, Mezopotamya, Kalde ve Ermenistan’da Geziler ve Araştırmalar) (Londra, 1842)” adlı eserlerini yayınlar. İki yıl sonra, 1844’te, Antik Çağ’ın ünlü yazarı Ksenofon’un eseri Onbinlerin Dönüşü ile ilgili bir coğrafya ve gezi anlatısı olan “Travels in the Track of the Ten Thousand Greeks (On binlerin İzinde)” adlı eserini yayınlar.

Ainsworth, bazı anıtlar kadar çeşitli etnik grupların toplumsal ve özel yaşamı ile de ilgili bir yazar olarak karşımıza çıkıyor.

Kitabın son bölümünde gezi notlarını okuyacağınız İsviçreli doğubilimci ve gezgin John Lewis Burckhardt, kitabın diğer bir yazarı... Barker, ikinci adı olan Burckhardt’ı, vaftiz babası olan ondan alıyor. Barker’ın gezgin olmasında Burckhardt’ın etkisinin olduğu düşünülebilir.

John Lewis (Johann Ludwig) Burckhardt (1784–1817), 24 Kasım 1784 yılında Lozan'da doğar. Leipzig ve Göttingen'de öğrenim gördükten sonra, 1806 yazında kendisinin Afrika Topluluğu'nun diğer üyeleri ile beraber Afrika'nın iç kesimlerini keşfetme teklifini kabul eden Sir Joseph Banks'ten aldığı bir tavsiye mektubu ile İngiltere'yi ziyaret ediyor. Burckhardt, Londra ve Cambridge'de öğrenim gördükten sonra, 1809 yılının Mart ayında Malta'ya gitmek üzere İngiltere'den ayrılıyor. Sonbaharda, buradan Halep'e gidiyor. Doğu'daki yaşam hakkında daha fazla bilgi edinmek için kendisini bir Müslüman olarak gösterip Şeyh İbrahim İbn Abdullah adını alıyor. İki yıl sonra Doğu Akdeniz'i geçiyor ve Arapçasını oldukça ilerletip Kur'an öğreniyor. Bu kitabın son bölümünde bunları anlattığı notlarını okuyacaksınız.

Burckhardt, Suriye'de kaldığı süre boyunca Palmyra, Şam ve Lübnan'ı gezer, buradan Petra yoluyla Kahire'ye gider. Fizan'a giden bir kervana katılmayı ve oradan Nijer Nehri'nin kaynaklarını keşfetmeyi amaçlıyordu. 1812 yılında, kervanın oradan ayrılmasını beklerken Nil Nehri boyunca Dar Mahass'a kadar gider, sonra batı yönüne doğru daha fazla ilerlemenin imkânsız olduğunu görerek yoksul bir Suriyeli tüccar kılığında Nübye çölüne bir yolculuk yapar. Buradan Cidde yoluyla Mekke'ye hacca gider. Ağır hastalık ve sıkıntılara katlandıktan sonra 1815 yılının Haziran ayında son derece bitkin bir halde Kahire'ye döner. Ancak 1816 ilkbaharında Sina Dağı'na gider, buradan Haziran ayında Kahire'ye döner ve sonra Fizan yolculuğu için hazırlık yapmaya başlar. Bu konuda bazı engeller çıkar ve sonunda, 1817 yılının Nisan ayında, uzun süredir beklenen kervan oradan ayrılmak için hazırlanırken hastalanır ve 15 Ekim'de ölür. Son anlarını yine bu kitapta okuyacaksınız. Burckhardt, yazdıklarını İngiltere'ye aktarır. 800 ciltlik Doğu koleksiyonunu Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlar.

Bu yazarların birbirleri ile yakın bağlantı içinde olduklarını da görüyoruz. Kendi aralarında oluşturdukları bir tür klik, bir çevre var. Aslında son derece entelektüel bir çevrelerinin olduğunu söyleyebiliriz. Hepsi alanında uzman, aynı zamanda akademisyen, yazar

ve araştırmacı kişilikler. Birbirlerinin eksikliklerini nasıl tamamladıklarını bu kitapta göreceğiz. Eksik kaldıkları yerler olursa diğer uzmanların bilgilerinden de yararlanıyorlar. Sürekli bir fikir alışverişi içinde oldukları izlenimi oluşuyor. Bilgiye aç, öğrenmeye açık, okumayı ve araştırmayı seven, ayrıntıcı, hatırı sayılır bir birikime sahip kişiler olduklarını görüyoruz. Maceraperest, cesur, gözü pek kişilikler olduklarını da düşünebiliriz. Yolculuk yapmanın, hele de çoğu bugün bile gidilmesi zor yerlere gitmenin o zamanlar ne kadar tehlikeli olduğu düşünülürse böyle olmaları gerekiyor. Belki de yakın ilişki içinde olmalarının bir nedeni de birbirlerine yeri geldiğinde destek olabilmektir. Zaman zaman da kendilerini yerel halkın içinde kamufle ediyorlar, böylece herhangi bir tepkiyle karşılaşmadan gezilerini tamamlayabiliyorlar.

Birbiri ile yakından ilişkili olan bu yazarların içinde bulunduğu, kendine has özellikleri olan bir çevrede ve dönemde doğar bu eser...

Öyle bir dönem ki gezginler belki de geri dönemeyecekleri zorlu yolculuklara çıkıyorlar. Peki, bu yolculukların arkasındaki motivasyonlar neler? Öncelikle bu kitabın yazıldığı 19. yüzyılda İngiltere'nin çok sayıda sömürgeye sahip olduğunu ve bunlara yenilerini katmayı amaçladığını görüyoruz. "Ufuklarında Güneş Batmayan İmparatorluk" ifadesi o dönemin İngiltere'sini anlatmak için sıkça kullanılmıştır. Çoğu kez devletleri tarafından görevlendirilen gezginler de sömürgeleştirilecek yeni yerler keşfetmek ve bu yerler hakkında araştırma yapmak amacıyla bu yolculuklara çıkıyorlar. Bu kitapta belki de fazlasıyla ayrıntılı olduğunu düşünebileceğiniz bilgilerin bulunmasının nedeni de budur. Yazar, bir bakıma, kendisini görevlendiren devlete rapor veriyor. Bu gezilere katılmak, tüm bunlar düşünüldüğünde, gezginlerce bir yurtseverlik görevi, hatta kutsal bir görev olarak görülmüş olmalıdır. Gezi yazıları hemen her zaman ilgi çeker, ancak günümüzden çok daha az yerin bulunduğu bir dönemde gezgin olmak da, gezginlerin yazdığı kitapları okumak da son derece heyecan verici olsa gerek.

Kitabın yazıldığı Victoria dönemi İngiltere'si bunun dışında daha birçok özelliğiyle de biliniyor. Edebiyatta, mimaride, giyim ve

modada, yaşamın birçok alanında kendine has özellikleri olan bir dönemdir bu. Victoria'nın kraliçe olduğu bir dönemde, İngiltere'nin, bir kadın tarafından yönetilmesine rağmen son derece ataerkil bir yapıya sahip olduğunu görüyoruz. Son derece muhafazakar, katı kuralların egemen olduğu bir toplum yapısı var. Bu bakımdan, Batı'yı Doğu'dan, erkeği kadından üstün gören Oryantalist anlayışın bu dönem İngiltere'sinde egemen olmasına ve yazarın da bu etkiler altında yetişmesine şaşmamalıyız. Barker, her ne kadar kendini "Türk dostu" olarak tanımlasa da, yazdığı hemen her satırda bu Oryantalist bakış açısını görmek mümkün. Bu bakımdan kendisinin, her ne kadar tarafsızlık çabası içinde olsa da tarafsız olduğunu söyleyemeyiz. Zaten bu "tarafsızlık" konusu üzerinde çok düşündüğüm bir konu olmuştur. Gerçekte kim "tarafsız"? Acaba biz tarafsız mıyız? Okullarımızda okutulan ders kitapları tarafsız mı? Dünyanın hiçbir yerinde gerçek anlamda tarafsızlığın olduğunu düşünmüyorum. Ancak farklı kaynakları okuyarak düşünce dünyamızı genişletebiliriz diye düşünüyorum.

Kitabın, "*Kilikya ve Yöneticileri*" adlı birinci bölümünün bölgenin kısa bir tarihi olduğunu belirtmiştim. Doğu, özellikle de Yakındoğu, birçok uygarlığın ortaya çıktığı, tarih içinde büyük öneme sahip bir bölgedir. Doğu, Batı için tarih boyunca gizem ve cazibeyi ifade etmiş bir imge... Örneğin, Yunan mitolojisinin o çok bilinen öyküsünde, tanrı Zeus, Doğulu bir güzeli, Fenike kralının kızı Europa'yı bir boğa kılığına girerek kaçırıyor. Avrupa kıtasının adının bu Doğulu güzel-den gelmesi ise ayrı bir ironi... Doğu, Batı'dan daha yaşlı olan uygarlığıyla, tarihin söylenceyle karıştığı eski çağlardan beri Batı için işte böyle bir çekim merkezi... Bu kitabın yazarı Barker ile aynı dönemde yaşamış Fransız bir gezgin olan Victor Langlois'nın ifadesiyle "Asya, kahramanlıklara sahne olmuş, yıkıntıları bugün varlığını doğrulayan, anıları vakayinamelerinde korunmuş, hayranlık uyandırıcı bir uygarlığın içinde büyüdüğünü görmüş bu bereketli toprak parçası, kaşiflere açılacak en geniş alandır." Batı uygarlığının temellerini oluşturan Yunan ve Roma uygarlıklarının yaşamış olduğu topraklar olan Anadolu ise bu alan içinde apayrı bir öneme sahip... Böy-

le olunca, bölgenin tarihi büyük önem kazanıyor. Yazar, kimi yerde başka kaynaklardan alıntı yaparak, kimi yerde söylenceler ve Kutsal Kitap öykülerine de yer vererek, bölgenin tarihini bölümler halinde, kendi gezileri ile beraber anlatıyor. Kilikya'yı yönetenlere ayrılmış bu bölümden bazı başlıklar: Kutsal Kitap'ta Tarsus'tan Bahsedilen Yerler, Herodot Metinlerinde Kilikyalılar, Asur Egemenliği Altındaki Kilikya, Sardanapalus'un Gömüldüğü Yer, İskit Topluluklarının İstila Ettiği Kilikya, Lidya Kralı Krezüs, Pers Satrapları, Büyük İskender Kilikya'da, İssos Savaşı, Yedi Uyurlar Efsanesi, Zenobia'nın Fetihleri, Tarsus'a Gömülen İmparator Julian, Hun İşgalleri, Sarazenler'in Yükselişi, Harun Reşit'in İstila Ettiği Kilikya, Alparslan ve Romen Diyojen, Birinci Haçlı Seferi, Osmanlılar'ın Yükselişi... Bu bölümde bölgenin coğrafyası ve çeşitli yönleri hakkında da bilgiler veriliyor.

İkinci bölüm ise "*Lares ve Penates (Kilikya'nın Ev Tanrıları)*". Toprak Heykellerin Bulunuşu, Kilikya'nın Lares ve Penates'i, Lares ve Penates'in Yok Edilişi, Suriye'nin Baal'i Apollon, Kibele, Ceres ve Isis, Eleusis Gizemleri, Kibele ve Attis, Isis ve Osiris, Venüs ve Adonis bu bölümden bazı başlıklar... Bu bölüme adını veren Lares ve Penates, Roma'da aileyi ve devleti koruyan tanrılar grubuydu. Lares ve Penates'e evlerde, kendilerine ayrılan bölmelerde tapınılırdı. Lares ve Penates heykelcikleri evlerde, odaların açıldığı iç avluda bulunan ocağın üzerinde bulunan bir rafın üzerinde dururdu. Kısa elbise-li, başlarında kendilerine özgü başlıkları olan, kimi zaman bereket boynuzu "cornucopia" taşıyan bu ev tanrıları çoğu zaman sadakatin simgesi köpekle beraber tasvir edilirdi. Ölülerin ruhları kabul edilen Lares evleri, kavşakları ve kenti korurdu. Her Romalı ailenin, evi koruduğuna ve soyun ölmemesini sağladığına inanılan, "Lar familiaris" olarak bilinen kendi koruyucusu vardı. Her sabah Romalılar, Lar familiaris'e evde ayırdıkları bölmede dua eder ve adaklar adarlardı. Lares compitales olarak bilinen tanrılar kavşakları ve çevreyi korurlardı ve yılda dört defa "Compitalia" adı verilen bayramla onurlandırılırlardı. Diğer bir grup tanrı, Lares praseites, Roma şehrinin koruyucuları olarak görev görürdü.

Aslında kiler tanrıları olarak onurlandırılan, Penates adı verilen tanrılar sonraları tüm evin koruyucuları haline geldiler. Aile ocağı tanrıçası Vesta ile özdeşleştirildiler. Penates'in asıl işlevi ailenin refahını ve zenginliğini güvence altına almaktı. Genel Penates'ler ya da Penates publici devletin koruyucularıydılar ve Roma yurtseverliğinin nesnesi haline geldiler. Efsaneye göre, bir zamanlar, Romalıların efsanevi atası Aeneas'ın ev tanrılarıydılar. Bunlara çeşitli kurbanlar sunulurdu.

Lares ve Penates adlı bir tanrılar grubu (bunlar çoğul sözcüklerdir) vardı ama Jüpiter, Juno, Satürn, Apollon, Baküs, Venüs, Minerva gibi diğer tanrı, yarı tanrı ve tanrıçaların da heykelcikleri evin koruyucuları olarak bu Lares ve Penates arasında bulunur ve bunlara da bu şekilde tapınılırdı. Hatta kişiler gidip gördükleri yerlerde benimsedikleri tanrı ve tanrıçaların da heykelciklerini yaptırarak bunları da Lares ve Penates arasına eklerlerdi. Yaşlıların, sevilen kişilerin, imparator ve imparatoriçelerin, güzel kadınların, küçük yaşta ölen çocukların da tanrılaştırılarak heykellerinin yapıldığı, bunların da yine Lares ve Penates arasına yerleştirildiği olurdu. Yerleşik inançlara saygısızlık yapılmadığı sürece, tapınılan tanrı ve tanrıçalara yenilerinin eklenmesinde bir sakınca görülmezdi. Böyle olunca, Lares Penates gittikçe kalabalıklaşan bir tanrılar grubunun genel adı olmuştu.

Roma her ne kadar Yunan mitolojisi etkisi altında kalmış, hatta birçok Yunan tanrı ve tanrıçasını yalnızca ismini değiştirerek almışsa da Lares ve Penates'te aslında Doğu'nun Mitras inancının etkisinin olduğu da görülüyor. On iki tanrılı Olympos sistemi değil de çok sayıda tanrı, hatta kişiye özel tanrılar... Yunan ve Roma elbette Anadolu'da kendilerinden daha önce var olmuş uygarlıkların etkilerini taşımıştır. Bu heykellerin temelindeki birçok mitin kökeni Asur, Hitit, Sümer mitlerindedir; birçoğu Babil, Fenike, Mısır gibi çevre uygarlıklarından, hatta kimileri de Uzakdoğu'dan etkiler taşır. Bu kitapta bulunan ışınlı Apollon başı, buna güzel bir örnektir; Yunan mitolojisinde ışıgın, kahinlerin ve güzel sanatların tanrısı olan Apollon, Doğu'ya özgü bir biçimde, başının etrafında ışınlarla tasvir edilmiştir. Bu heykel de yine bu kitapta bahsedilen Lares ve Penates

arasında yer almaktadır. Çeşitli mitolojilerin birbirine karıştığı, özellikle Asur, Mısır ve Fenike etkisinde kalmış Kilikya bölgesinde böyle çok zengin bir Lares ve Penates koleksiyonunun bulunmuş olması ise şaşırtıcı değildir. Bu mitolojiler karmaşası, karmaşık bir kültürel yapıya işaret ediyor. Lares ve Penates'e böylece Kilikya'da uzun yıllar tapınıyor. Bölge halkı Hristiyanlık dinini kabul ettiğinde ise artık birer put olarak görülen ve kırılarak toprağa gömülen bu heykeller yüzyıllarca toprağın altında kalıyor.

Bu kitapta sözü edilen Lares ve Penates heykelleri, heykel parçaları ve diğer objeler Tarsus yakınlarında yazar tarafından bulunuyor. Bunların yanında daha birçok değerli eserin de yine aynı noktadan çıkarıldığı yazar tarafından anlatılıyor. Bu yer hakkında, aynı dönemde yaşamış Fransız gezgin Victor Langlois'nın *Voyage en Cilicie* (Kilikya'ya Yolculuk) adlı eserinde daha ayrıntılı bilgi buldum. Burada bulunan bütün bu eserler yazar tarafından sandıklara konularak İngiltere'ye götürülüyor. "Tarsus Koleksiyonu" olarak adlandırılan bu tarihi eser grubu bugün British Museum'da sergileniyor. Tarsus yakınlarında bir tümülüs (höyük) içinde yüzyıllar boyu terk edilmiş olarak duran bu benzersiz heykellerin bulunuşunu ve bunların yazar tarafından köylülere para verilerek toprağın kazdırılarak çıkarılışını kitabın bu bölümünde okuyacaksınız. Osmanlı Devleti'nin o dönemde son derece zayıflamış olan otoritesi, halkın cehaleti ve bilinçsizliği ve yazarın bunlardan yararlanarak bu eşsiz koleksiyonu İngiltere'ye kaçırmış yine burada okuyacağınız konular... Bu tarihî eser kaçakçılığına da bir tür belge oluşturan bu kitabın bu konuda bir farkındalık oluşturabileceğini de umuyorum. Eğer bir gün bu koleksiyonu geri getirerek ülkesinde sergileyebilirsek bu, kültür varlıklarımız açısından çok sevindirici bir olay olacaktır.

Yazar, bu koleksiyona özellikle önem veriyor ve uzmanların görüşlerinden de yararlanarak bu heykeller hakkında çeşitli yorumlar yapıyor. Lares ve Penates neden bu kadar önemli? Yazar bu yapıtları Tarsus'tan çıkararak İngiltere'ye götürme hakkını kendinde nasıl görüyordu? O dönemde nasıl bir ortam vardı ki 1000'in üzerinde parçadan oluşan bir koleksiyon rahatça İngiltere'ye kaçırılabilirdi? Bunla-

rın sorulması gereken sorular olduğunu düşündüm. Bildiğimiz gibi, ne ülkeler birer toprak parçasından ne de uluslar birer insan topluluğundan ibarettir. Onları diğerlerinden ayıran, kendilerine özgü kültür ve uygarlıklarıdır. Atatürk'ün "Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültüredür" sözü de buna işaret etmektedir. Aslında bunun tüm ülkeler, uluslar ve devletler için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın ülkesi İngiltere'nin bir parçası olduğu Batı uygarlığının temelleri, antik Yunan ve Roma'dır. Antik döneme ait eşsiz bir koleksiyon olan bu Lares ve Penates grubu da işte bu Antik Yunan ve Roma'ya ait, hem sanatsal açıdan hem de dönemin inançları, yaşayışı ve kültürel yapısı ile ilgili ipuçları vermesi açısından büyük önem taşıyan eserlerden oluşuyor. Yazar, bu noktada, mensubu olduğu uygarlığın temellerinin iyice anlaşılmasını sağlamayı kendine görev biliyor. Batı uygarlığına ait, hem çeşitli ipuçları taşıması açısından önemli, hem de sanatsal ve estetik yönüyle görenlerde hayranlık uyandıran böyle zengin bir koleksiyonun bir Batı ülkesine getirilmesi, özellikle Oryantalist görüşlerin egemen olduğu bir dönemde yaşamış Batılı bir yazar için elbette önemli bir görev olarak kabul edilecekti. Yazarın bu yapıtları Tarsus'tan İngiltere'ye götürme hakkını kendinde görmesinin nedenleri işte bu şekilde, antik Yunan ve Roma'nın Batı uygarlığının temeli olmaları ve Oryantalist bakış açısı başlıkları altında toplanabilir. Yazar, kendisini bir Batı toplumunun bireyi, dolayısıyla Batı uygarlığının temellerinin oluşturan antik Yunan ve Roma'nın bir mirasçısı olarak görüyor. O yüzden, bu eserleri de buradan alıp ülkesine taşıma hakkını kendinde buluyor. Yazarın yaşadığı dönemde yapılan resimlerden yazılan kitaplara dek her yerde etkisi görülen Oryantalizm'in de bunda etkisi büyük. Doğu'yu uzak, yıkık, perişan, adeta bir dekor olarak gören, Batı'nın Doğu'ya üstünlüğünü savunan bu düşüncenin de bir Batılı olarak yazarın bu eserleri alarak istediği gibi ülkesine götürmesinde önemli rol oynadığı da yadsınamaz. Kitabın yazıldığı, Osmanlı'nın son zamanlarına denk gelen dönemde, özellikle Çukurova bölgesi gibi merkeze uzak yerlerde son derece zayıflayan devlet otoritesini ve halkın bilinçsizliğini de bunlara ekleyince böyle bir tarihî eser kaçakçılığının kolayca yapılabilmesi için

son derece elverişli bir ortam oluşuyor. Böyle olunca da bu eserler ve daha birçokları Avrupa ülkelerine kaçırılıp götürülüyor.

Bugün bile tarihî eser kaçakçılığı yapıldığı düşünülürse, bu konuda daha kat etmemiz gereken çok yol olduğu sonucu ortaya çıkıyor. Kültür varlıklarının korunması için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması elbette çok önemli ama belki ondan daha da önemli bir şey var... Gerekli bilince sahip olmak... Bu kitabı çevirirken, yazarın, editörün ve yazdıklarından alıntı yapılan uzmanların ortak bir özelliği gözüme çarpıyordu. Yazarın alıntıladığı, arkeolog ve nümizmatist Richard Payne Knight'ın şu satırlarına bir göz atalım: *"Putperest tapınaklarında en önemli heykel konularını oluşturan vücut bulma halleri, (...) Tanrı'nın cismani meskeni olmaya değer bir mükemmellik modeli üretmek üzere sanatçının hayal gücünü genişleterek ve yücelterek ve onun hırsını sıradan formların basit taklidini aşmak üzere kışkırtarak sanatın ideal yetkinliklerinin ortaya çıkmasını sağlayan yapıtlar sayılmalıdır. (...) Bundan dolayı, bu harika insanların sanatının ve dehasının değerli kalıntıları ve parçaları, insanın, yalnızca bir defa karşılaşılan ve bir daha karşılaşılmayan özel durumlarda neler yapabildiğinin örnekleri olarak dikkatle toplanmalı ve saygıyla korunmalıdır."* Buradan anlaşılıyor ki, bu satırları yazan, bunları okuyan ve alıntılaman insanlar Lares ve Penates'i ve benzerlerini bilmenin de ötesinde anlıyor, tartışıyor, yorumluyor ve hissediyorlardı. İşte bu bilincin oluşması için gereken bunlardır. Bu eserleri anlayabilmek, yorumlayabilmek, tartışabilmek, onları hissedebilmek... Bu da kaliteli bir eğitimle olur. Sanat tarihi, felsefe, edebiyat, coğrafya, matematik, yabancı diller ve daha birçok alanı kapsayan, hepsinden önemlisi bunların ve konuların birbirinden kopuk değil, birbiri ile bağlantılı olarak anlatıldığı, disiplinler arası, çağdaş, bilimsel, hurafelerden ve ön yargılardan arınmış bir eğitim... Ancak böyle bir eğitimle tüm değerlerine olduğu gibi kültür varlıklarına da sahip çıkacak kuşaklar yetiştirebiliriz.

Lares ve Penates ya da Kilikya ve Yöneticileri bir gezi yazısı, tarih, coğrafya ve arkeoloji ile ilgili bir kaynak, 19. yüzyıl Avrupa'sının Türklere ve Orta Doğu'ya bakışı, yapılan tarihî eser kaçakçılığının belgesi ve daha birçok şey olarak okunabilir.

Okur, bu kitabı okurken bazen kendisini olaylar, kişiler, görüşler, yerler ve farklı öyküler arasında kaybolmuş hissedebilir. Aslında Ainsworth'ün, Barker'ın gezi notlarından oluşturduğu kitabı belki de biraz amatörce bularak eklediği notlar biraz bu nedenden kaynaklanıyor. Bölümlere ayrılmış olsa da, kitabın bazı yerlerinde bir dağınıklık göze çarpabiliyor. Aynı kitapta tarih, günlük, şiir, makale (alıntılar), anı gibi farklı türler birbiri ile iç içe kullanılmış. Bu, kimileri için kitabı sıkıcı olmaktan uzaklaştıran bir şey olarak görülebilir, kimileri içinse belki de kafa karıştırıcı bulunabilir. Kitapta dikkat çeken, okumayı zorlaştırabilecek diğer bir şeyse “O adamı hiç sevmem” yerine “O adamı sevdiğimi söyleyemem” ya da “Burada ondan bahsetmek istemiyorum” yerine “Burada ondan bahsetmeyi tercih etmediğimi ifade etmek isterim” tarzı dolaylı ifadeler olabilir. Bu aslında, bir şeyi doğrudan ifade etmenin kabalık sayıldığı, buna benzer dolambaçlı ifadelerin, örtmecelerin, günümüz okuru için gereksiz uzun olabilecek cümlelerin kullanıldığı Victoria dönemine ait bir özelliktir. Son derece muhafazakar bir dönem olan Victoria döneminde bir şeyi doğrudan söylemek kabalık sayılıyordu. İngiliz dilinin zaten uzun cümlelere elverişli olan yapısı da göz önüne alınınca cümleler bazı yerlerde uzadıkça uzuyor. Öyle ki bazı yerlerde uzun bir cümleyi birkaç cümle hâlinde çevirdiğim oldu. Bir de buna yazarın edebî olma çabası eklenince ortaya doğallıktan uzak, oldukça ağdalı bir dil çıkıyor. Edebî olmak değil bu, edebî olma çabası... Son derece zorlama olan bazı cümlelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan bu çaba da okumayı zorlaştırabiliyor. Edebî olmak bambaşka bir şeydir. Örneğin bir Shakespeare, bir George Eliot, bir Julian Barnes metni akar gider... Ancak buradaki ağdalı dil, yapay olduğu için böyle bir akıcılık özelliği taşımıyor. Yine de yer yer, anlatımın çok akıcı olduğu bölümler bulunuyor.

Kitaptaki kişi ve yer adlarını mümkün olduğu kadar Türkçedeki yaygınlaşmış yazılışları ile vermeye çalıştım. Çeviride geleneğin öneminin farkında olarak daha önce yayımlanmış eserlerdeki kullanımları araştırarak bunları kullandım.

Bu kitabın ilginç konusundan, içerdiği önemli bilgilerden, yaşadık-

ğımız Çukurova bölgesi ile ilgili önemli bir kaynak oluşturmasından, sayfalarını süsleyen muhteşem gravür ve çizimlerden ve tarihi belge özelliği olmasından dolayı önemli olduğunu ve ilgi ile okunacağını düşünüyorum.

Lares ve Penates, Batı dillerinde, bir insanın sahip olduğu her şey, o insanın varı yoğu anlamında da kullanılan bir deyimdir. Lares ve Penates'in, Antik Çağ'da Kilikya olarak bilinen Çukurova bölgesinin ilk çağlardan günümüze tarihi, insanları, inançları, yaşayışı, sanatı, bitkileri, hayvanları ve daha aklınıza gelebilecek tüm yönlerinin tarihi belgelerle anlatıldığı bu kitabın adı için seçilmesinin bir nedeni de bu sanıyorum. Diyebiliriz ki Çukurova'nın varı yoğu bu kitapta..

Ayşe Ateşoğlu
Çevirmen
2021 - Adana

EDİTÖRÜN GİRİŞ ÖN SÖZÜ

Elinizdeki bu küçük cildin yazarı ve Tarsus antik kentinin Lares ve Penates'ini gün ışığına çıkaran ilk kişi - Bay William Burckhardt Barker - 5 Ekim 1850 tarihinde Antakya yakınlarındaki Süveydiye'de yetmiş dokuz yaşında ölen John Barker beyefendinin oğludur. Aynı zamanda, delikanlılık yıllarında Doğu dillerini öğrenerek Arapça, Türkçe ve Farsçaya, Avrupa dillerine olduğu kadar hakim olarak izinden ona yakışır biçimde yürüdüğü tanınmış gezgin ve Doğu Bilimleri bilgini Louis Burckhardt'ın da vaftiz oğludur. Daha sonra, İngiltere'ye son dönüşünden önce Farsçayı mükemmel bir biçimde öğrendiği bir İran gezisi yaptı.

Bay W. Burckhardt Barker, hakkında daha önce hiçbir açıklayıcı eserin yazılmamış olduğu Asi Nehri'nin kaynakları hakkında, Kraliyet Coğrafya Topluluğu Dergisi'nin 7. sayısında yayımlanan notlarıyla İngiltere'de daha uzun zamandır tanınmaktadır.

Yazarımızın babası İngiltere devletine uzun bir süre onurlu bir biçimde hizmet etti. 1799 Majesteleri'nin Mısır Başkonsolosu olarak atandığı 1826 yılına dek görev yapacağı ve yurttaşlarına cömert bir konukseverlik sunacağı Halep'te, konsolos ve East India Şirketi Acentesi olarak görev yaptı. 1834 yılında emekli olana kadar burada kaldı. Daha sonra, Asi Nehri kıyısında, Antakya'dan yaklaşık on beş mil uzaklıkta bulunan (*Samandağ'dan bahsediyor- S. H. U.*), Antik Çağ'daki adı Seleucia Pieria olan, güzel Süveydiye vadisine yerleşti. Burada kendisine ferah bir ev yaptı ve bahçesine Avrupa ve Asya'nın en seçkin çiçekleri ve meyve ağaçlarından dikti. Bir süre sonra yılın büyük bölümünde oturduğu bu eve, suyun bol, havanın her zaman ferahlatıcı ve serin, manzaranın muhteşem olduğu Rhosus Dağı (*Rhosus; Arsus'un tarihteki ismi- S. H. U.*) zirvesindeki Betias köyünde bir yayla evi ekledi ve öldükten sonra buraya defnedildi.

Özgürlükçü ve iyiliksever bir İngiliz'in varlığının, ona ve ailesine sevgi ve saygı duyguları ile bakan yerel halk üzerinde büyük etkisi olmuştu.

Bu duygular, Hristiyanlar kadar Müslümanlarca da paylaşıyordu. Doğulu gezginlere verdiği hizmetler sayısız defa tekrarlanmış ve onun konukseverliğini paylaşan birçok basılı eserde minnettar bir biçimde kaydedilmişti.

Bay Barker'ın ailesi, çok uzun zamandır yerleşmiş oldukları Derbyshire'dan geliyordu. Bay Barker, 1800 yılında, kendisinden daha uzun yaşayacak olan Bayan Hays ile evlenmişti. Bu hanımın annesi, Halep'in Hindistan ile yapılan ticaretin merkezi olduğu zamanlarda Halepli Levanten bir tüccar olan Bay Thomas Vernon'ın kızıydı. Cheshire Hilton'daki Vernon ailesinden geliyorlardı ve Porto Bello'da tanınmış olan Amiral Sir Edward Vernon yakın akrabalarıydı. Bay Barker'ın, yalnızca altı yaşında iken beş dili akıcı bir biçimde konuştuğu için fevkalade bir dil bilimci olan bu kadından, hepsi dil öğrenmeye çok yetenekli, sonra hepsi yetkin birer doğubilimci olacak olan üç oğlu, iki kızı oldu.

Bay Barker'ın sonraki yılları, yararlarını kanıtlama düşüncesi ile Süveydiye'deki bahçesine diktği ve daha sonra ülkesi İngiltere'de yetişen bitki çeşitliğini artırmak için oraya götürdüğü en iyi meyve türlerini Asya'nın dört bir yanından toplamakla geçti. Özellikle şeftali, nektarin ve kayısıya ilgi duyuyordu ve bahçelerinde üretilen örneklerden, birkaç yıl içinde, İngiltere'de bahçe meyveleri olarak adlandırdığımız türler yetiştiriliyor olacaktı. Bay Barker'ın ağaçlarından birkaç yüz tanesi bugün Devonshire'da saygın bir bahçıvanın bahçesinde dikilidir ve ülkeye buradan yayılacakları kesindir. Avrupa'dakilerin çoğunun aksine acı çekirdekli değil, tatlı çekirdeklidirler; bunun meyvenin tadının artmasında payı büyüktür. Dr. Lindley tarafından bizdekilerin hepsinden karşılaştırılmaz biçimde üstün olduğu bildirilen ünlü Stanwick nektarini bu ülkeye Northumberland Dükü Hazretleri'nin yardımı ile getirilmiştir. Bu nazik ve insan-cıl uğraşı içinde Bay Barker ne herhangi bir zahmete katlanmış ne de bu ona herhangi bir şeye mal olmuştur. Yıllardır en iyi meyveleri yetiştirmek için aşılık filiz tedarik etmek üzere Buhara, Semerkand, Kandehar ve Şiraz dahil Doğu'nun uzak diyarlarına görevliler gönderme alışkanlığına sahipti.

Gerçekten de insanlığa yararlı olacağını düşündüğü her konuya çok hevesliydi. Bundan dolayı, 1848 yılında, Kuzey Suriye’de büyük bir kolera salgını baş gösterdiğinde, hastalığın ileri aşamalarındaki birçok kişiyi iyileştirdiği söylenen bir çare bulunduğu söylendi. Bay Barker bu iddialara konu olan tedavinin etkililiğini kişisel olarak doğruladı ve bundan tatmin olduktan sonra, önemli bir buluş olarak kabul ettiği bu tedaviyi dünyanın diğer bölgelerine yaymak için hiçbir fedakârlıktan ya da masraftan kaçınmadı.

Suriye ve Mısır’da yaşadığı elli yıllık süre boyunca, Bay Barker, sahip olduğu özel olanakları ulaşabildiği tüm insanlar için kullanma konusunda hiçbir fırsatı kaçırmadı; herkese gösterdiği konukseverliği ile o kadar ünlenmişti ki ondan bölgenin ileri gelenlerine giden bir tanıştırma mektubu, devlet otoritelerinin verdiği pasaporttan daha değerliydi. Suriye’deki Fransız hareketi sırasında da eskiden beri müttefikimiz olan Babıali’ye çok iyi hizmet etti ve Sultan Selim, bu hizmetlerinin karşılığı olarak, kendisine dostu Sir Sydney Smith tarafından gönderilen bir altın madalya ve elmaslarla süslü bir enfiye kutusu hediye etti.

1835 yılında, Fırat Nehri gezisinde elde edilen ve Asi Nehri ağzında karaya çıkarılan nesnelerin İngiltere’ye götürülmesini sağlayarak ve karakteristik konukseverliğini Albay Chesney ve subaylarına ve bu keşif gezisine katılan diğer kişilere de göstererek ülkesine hizmet etmek için fırsat yakaladı.

Bu sadık İngiliz, gerçekten de, tüm gelirini İngiltere’nin onuru ve saygınlığı adına son kuruşuna kadar harcamıştı.

Burada yazılanların daha da ileri kanıtı olarak yayıncılarının izni ile bu eserde, Bay Barker hakkında bir yazıyı, kendisinin Süveydiye ve yakın çevresi ile ilgili bazı notları ile birlikte, Bay Neale’in yakın zamanda Messrs. Colburn and Co. tarafından yayımlanan “Eight Years in Syria and Palestine and Asia Minor (*Suriye, Filistin ve Anadolu’da Sekiz Yıl – A. A.*)” adlı eserinden alıntılatacağım.

Burada bahsedilen konuya duyduğu ilgiyi kanıtlayan birçok şey, az çok yerel bir kimlik haline gelen bu kişinin yaşamı incelendiğin-

de, beklenilenden çok daha fazlasıyla bulunacaktır. Eskiden Kilikya adı ile bilinen bölge, birçoğu dünyanın kaderini etkilemiş olan çeşitli tarihsel olayların sahnesi olduğu kadar fiziksel yapısı ile de dikkate değerdir.

Fiziksel bakımdan, hepsi eski çağlardan beri bilinen Berdan Çayı ve Seyhan Nehri'nin, Ceyhan Nehri ve Payas Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşan büyük alüvyal ova, Toros ve Amanos Dağları'nın alçak ve ormanlık sıraları, vilayeti kayadan bir duvar gibi çevreleyen karlı dağlar ve İskenderun Körfezi kıyılarını oluşturan dar sahil şeridi asıl Kilikya* ülkesinin tamamını oluşturur. Ancak, siyasal ve tarihsel bakımdan Kilikya önemini, Doğu ve Batı ulusları arasındaki yol olmasından almaktadır. Persler, güçlü hükümdarları Serhas idaresinde Avrupa uygarlığının ilk yurduna doğru ilerlediklerinde ya da buna karşılık olarak Yunanlılar Pers satrabinın birliklerini Babil ovalarına kadar kovaladıklarında, Kilikya her iki tarafın da kendisinden bir şeyler kattığı bir yer hâline geldi. Doğu'nun çoktan yaşlanmış olan uygarlığı ve Batı'nın o zamanlar henüz genç olan uygarlığı Büyük İskender döneminde dengelendiğinde, her ikisinin kaderi de Kilikya ovalarında yarı yarıya yazılmıştı. İskender'den sonra gelen hükümdarlar gibi önemsiz liderler burayı sonsuz bir çekişme alanı haline getirdiler; geçmişin deneyimi burada yaşayanları öyle savaşkan hale getirmişti ki Roma'nın yıldızının parladığı günlerde bu kayalık ve etrafı denizlerle çevrili vilayete egemen olması için bir Pompeius, bir Çiçero, bir Markus Antonius gerekliydi.

Zenobia'nın kısa ömürlü olan gücü bile Kilikya'yı etkiledi ve Bizans İmparatoru ve Sasani Hükümdarları arasındaki uzun süren egemenlik mücadelesinde Kilikya sık tekrarlanan kanlı mücadelelerin sahası olmaya devam etti. İslam'ın yükselişinde bu daha da arttı ve ilk halifelerin döneminde, ülke nüfusu maksimuma çıktığında, ülke

(*Strabon, Kilikya'yı "Cilicia Asperis - Dağlık Kilikya" ve "Cilicia Campestris - Ovalık Kilikya" olarak ikiye ayırıyordu; sonraki kısım, Ptolemeaios tarafından asıl Kilikya olarak adlandırıldı.)

toprakları, insanın güç ve egemenlik hırsının kurbanlarının kanı ile her zamankinden daha fazla lekелendi.

Haçlıların Sarazenler olarak adlandırdıkları Müslümanlardan sonra, alışkanlıklarına ve yaşam biçimlerine özellikle uygun buldukları bu ülkeyi her zamankinden daha tutkulu bir biçimde ellerinde tutan Türkmen ırkları geldi. Eski Yunan ve Roma uygarlıklarının kurulduğu topraklarda yükselişe geçtiklerinde, Batı'nın Hristiyanları Haç'ın imparatorluğunu Kilikya'da kurmak için üç kez savaştılar ve en sonunda uğradıkları yenilgi onlara başka yollar izlemeleri gerektiğini öğretti. Bir süreliğine, kurnaz Aleksi ya da onun kadar şanslı olmayan Ioannis Komnen idaresi altında, Kilikya bir kez daha bir Yunan vilayeti oldu. Ancak Osmanlıların korku verici gücü yükselişteydi. Memlükler'in geçici etkisi, Cengiz Han ve Timurlenk'in ezici olduğu kadar gelip geçici de olan yıkıcı baskınları ve İbrahim Paşa dönemindeki kısa süreli Mısır egemenliği dışında, Kilikya o zamandan bu yana Osmanlılar ya da onların kendilerine az çok bağlı vasalları olan, taşradaki Türkmen aşiret reisleri tarafından kontrol edildi.

Bu dağlar ve denizlerle çevrili vilayetin kendine özgü konumu orada yaşayan insanların karakterine de her zaman etki etti. Tarihin babası Herodot'a göre Kilikyalılar, Anadolu'da Krezüs'un egemenlik altına alamadığı az sayıdaki uluslardan biridir. Bay Barker'a göre, Halikarnas Kraliçesi Artemisia'nın Kilikyalıların sahip olduğunu söylediği sadakatsizlik ve korsanlık eğilimli kötü karakter, eski çağların bu yalıtılmış insanların özellikleri içinde o kadar tanındıktır ki Cilix haud facile verum dicit (*Kilikyalılara hükmetmek gerçekten kolay değildir* - A. A.) herkesçe bilinen bir söz olmuştur.

Çiçero'nun "Aşagılık ve bayağı Tibarani"i bulduğu ve asi Klitealıların yaşadığı aynı dağlardan, ovaları yağmalamak ve Haçlılara rahat vermemeküzere (diğer ülkelerde her zaman okadar savaşkan olmayan) Ermeniler çıktı. Bundan daha ilginç ise bölgede benzer biçimde yaşayan aşiretlerin en asileri olan, İbrahim Paşa tarafından zorlukla egemenlik altına alınan Türkmen Avşar ve Kozanoğlu aşiretlerinin günümüzde yalnızca Sultan'ın pek de önemli olmayan vasalları olmalarıdır.

Kilikya'nın, burada taç giyenlerin kaderi olan ilginç bir özelliği daha vardır. Aksi ifadeleri görmezden gelerek Sardanapalus'un bu vilayette ölmediğini söylesek bile, Berdan Çayı'nın İskender için ölümcül olduğu kanıtlanmıştır. Bundan yaklaşık bin beş yüz yıl sonra, soyadı Barbarossa olan İmparator Frederik de burada öldü. VI. Seleukos, Mopsuestia (günümüzde Misis – S. H. U.) yakınlarında bir sarayda yakılarak öldürüldü, Labienus ve Vonones de Kilikya'da öldürüldü, Pescennius Niger hep hatırlanacak olan Issos Savaşında öldü, Trajan, Selinus'ta öldü, Florianus, Tarsus'ta birlikleri tarafından öldürüldü, Maximianus aynı şehirde acılar içinde öldü, Constantius Mopsuestia'da öldü ve Dönek Julian Tarsus'a gömüldü. Halifelerin en iyisi ve an akıllısı olan El Memun da Kilikya'da öldü, Komnen hanedanının gururu Kalo Yannis de Anavarza'da bir yaban domuzu avı sırasında hayatını kaybetti.

Issos Ovası'nda dünyanın kaderi üç kez yazıldı. Bunların ilki Yunanlılar ve Persler burada karşılaştığında, ikincisi Severus ve Pescennius Niger burada egemenlik için yaşamları pahasına mücadele ettiklerinde, üçüncüsü ise Heraklius ve Hüsrev burada Batı ve Doğu'nun iki hükümdarı olarak üstünlük mücadelesi verdiğinde... Aynı zamanda, II. Beyazıt döneminde, Osmanlılar Suriye'deki Memluk hanedanı ile Doğu'nun imparatorluğu olmak için rekabet etti. Günümüzde bile, bu kadar hüznün ve melankoli ile hatırlanan bu savaşın tam yerini belirlemek güçtür.

Bu ülkenin modern tarihi, Bay Barker tarafından ayrıntıları ile anlatıldığı gibi, bir kahramanlık hikayesi kadar ilgi çekicidir. Yaşadığımız dönemde bile, Doğu ve Batı arasındaki bu yolun, yoldan geçenlerden haraç alan, zararsız gezginleri hapseden ya da öldüren ve her türlü aşırılığı yapan, hatta Avrupa ve Türk hükümetlerinin hiçbir etkili müdahalesi olmadan İngiliz ve Fransız tüccarları alıkoyan ve bir Hollanda konsolosunu hapseden, yaşamı boyunca neredeyse bağımsız olduğunu düşünen eşkiya başı Küçük Ali Oğlu ve daha sonra da onun oğlunun kontrolü altına girdiği bilinir. Neyse ki bu günler geçmişte kaldı. Umarız sonsuza kadar da böyle olur.

Mısırlılardan sonra gelen (bölgeye hakim olan) beş paşanın tarihi, merak uyandırıcı konularla doludur, Türk vilayetlerinin yönetim biçimi hakkında gerçekten bilgi sahibi olmak isteyenler için son derece öğreticidir. Şimdiye dek kamuya sunulanlardan daha tam ve tatmin edici olan ticari ayrıntılar da kalabalık bir topluluğun ilgisini çekecektir. Ancak Bay Barker'ın eserinin, Kilikya'nın politik ve idari konularını anlatan kısmına göre, vilayetin durumunun çok istisnai olduğu, kendine özgü ve anormal yönlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Çoğunluğu Türkmenlerden oluşan nüfus karışıktır; onları, sayıca kendilerinden çok az olarak çoğu Nusayri ya da deist olan Fellahlar ya da tarımla uğraşan köylüler izler. Bundan sonra başta Ermeniler olmak üzere Hristiyanlar gelir, sonra Kars (Kadirli'nin o zamanki ismi-S. H. U.) ve dağlardaki diğer yerlerde yaşayan Kürtler ve son olarak çoğunluğu Babıalı'nın memurları ve polis vs. olan Osmanlılar gelir. Toros Dağları'nın Türkmen aşiretleri; Miriditi, Sagori ve Türkiye'nin Avrupadaki diğer dağ aşiretleri kadar bağımsızdır ve Ayanlar ya da aşiretlerin hem ovalarda hem dağlarda yaşayan Türkmen soyluları bir meclis oluştururlar ve böylece yerel idareyi, özellikle bölgenin finansal bakımdan yönetimini ellerinde tutarlar. Osmanlı'ya karşı nefret dolu olmamalarına rağmen uyruk olarak bağlılık hissi taşımayan ve başa çıkılmaz bir ayak bağı olan bu aşiretlerin, ulaşılması zor ve uzak bir bölgede bulunmaları nedeniyle İstanbul'da ilgili reformların yapılması için çalışmalar devam etmektedir.

Kilikya'nın eski eserleri, bölgenin geçmişteki şanının anıtlarıdır; bu eserler bir zamanlar zengin, kalabalık nüfuslu ve güçlü olan bölgenin bugünkü düşkün durumu ile bir karşılaştırma yapılması açısından ilginç ve fikir vericidirler. Mopsuestia gibi bir zamanlar 200.000 kişinin yaşadığı kasabalar şimdi ancak 200 nüfusludur! Di-oscorides ve Opianus'un memleketi Anavarza şimdi yerle birdir ve İngiltere'nin koruyucu azizi Kapadokyalı Aziz George'un doğum yeri olan Epiphanea (*Erzin ilçesinin 7 km batısındaki İssos Antik Kenti* - S. H. U.) bugün kimsenin yaşamadığı, yıkık, kara bir harabedir.

Özgür Roma yurttaşlarının içinden çıkan havarinin doğumu ile şereflelendirilmiş şehir şimdi düşmüş durumdadır! Ancak, Yunan ve Roma egemenliği, eski zamanların günümüze kalabilmiş az sayıdaki anıtında izlerini bırakmıştır. Soli ya da Pompeiopolis'in halka açık büyük ve gösterişli yapıları, Anavarza yıkıntıları, (çizimini tanınmış gezgin Dr. Layard'a borçlu olduğum) Sebaste ya da Eleusa'daki mezarlar (*Ayaş- S. H. U.*), Amanian kapıları, İskender'e ait olduğu varsayılan altınlar geçmiş zamanların zevkinin ve görkeminin hâlâ var olan birer kanıtıdır. Hepsinden önemlisi, Bay Barker'ın eski Kilikyalıların Lares ve Penates'lerinin(*) kil tasvirlerini keşfetmesi ile Kilikya arkeolojisine yeni bir ilgi ortaya çıkmıştır. (**Lares ve Penates; Kilikya kökenli olan ve devamında Roma'nın kabul ettiği Mithras dinî inançlarına göre herkesin ve her evin bir koruyucu tanrısı olurdu ve bunların çoğunlukla kilden yapılmış küçük heykelleri evin bir köşesinde, bazen ceplerde taşınırdı. Bu heykelciklere "Lares", bunların tapınaklara konan daha büyükçe versiyonlarına da "Penates" isimleri verilirdi - S. H. U.*)

Epiphanea hala büyük bir yıkıntıdır; Sis ve Arsuz erken Hristiyanlık döneminin dikkate değer merkezleridir ve bölgedeki dağlar ve tepelere Sarazenler, Venedikliler, Cenevizliler ve Haçlılar'a ait kaleler serpiştirilmiştir. Müslümanlar tarafından yapılanların neredeyse tamamı hâlâ ayakta ve Romalıların Baiae'sinin bulunduğu yerde bulunan Payas, büyüklüğü ile bir doğu kasabasının karşılaştığım en eksiksiz örneğidir.

Yakın zamanda, Kilikya'nın karşılaştırmalı coğrafyasını anlatmak için çok çaba gösterilmiştir. Güncel topografik bilgiler olmadan, eski coğrafyacıların bilgilerini yorumlayan önceki yazarların, konuya Pliny, Strabon ya da Ptolemaios zamanındakinden daha fazla ışık tutması imkânsızdı. Örneğin, tanınmış klasik editörler Gronovius ve Vossius'un Pomponius Mela hakkındaki yorumlarını ele alalım: İssos, Laissa, Ammodes ve Amanoides ile; Tarsus, Tarso ile tanımlanır. Cellarius, hayranlık uyandırıcı Eski Coğrafya İncelemesi'nde bunları gerçek sitelerle tanımlamaktan akıllıca kaçınmıştır.

Kilikya'nın coğrafyasının daha yakından tanındığı yeni bir dönemin başlangıcı, Yüzbaşı (şimdi Amiral) Sir Francis Beaufort'un Karamania'sının ve Albay Leake'in Bir Gezi Günlüğü'nün yayınlanmasıdır. Fırat Keşif Gezisi değerlendirmeleri ile Amiral Sir Francis Beaufort yarım bıraktıklarını tamamlamış, Kilikya ve Suriye kapılarının karşılaştırmalı coğrafyasının ilk ayrıntılı bildirisini editörün Kraliyet Coğrafya Topluluğu Dergisi'nin dördüncü sayısında yayınlamasını sağlamıştır ve sonraki yayınlarda bu yazı güçlendirilip düzeltmeler yapılarak yeniden yayınlanmıştır. Ancak, birçok şey gelecekteki gezginlere kalmaktadır. Myriandros'un sitesi (şehri) asla kesin bir biçimde belirlenmemiştir. Çiçero'nun Amanoslar'a düzenlediği sefer hiçbir bakımdan tamamen anlaşılamamıştır.

Antonius'un Yol Kılavuzu'nda verilen, Nikopolis'ten Fırat ırmağı üzerindeki Zeugma'ya giden rota, Dara'nın Makedonya gerisinde Amanos Dağları'ndan geçtiği yol ile aynı görünmektedir ama bu yolun ayrıntıları eksiktir. Aliaria ve Gerbissidus siteleri bilinmemektedir ve Fırat'tan Kilikya kıyılarına uzanan yetmiş iki Roma mili (*Bir Roma mili yaklaşık 1481 m uzunluğundaydı. - A. A.*) uzunluğundaki toplam uzaklık tatmin edici değildir. Ptolemaios'un, Pliny'nin Cassipolis'i ile aynı olduğu varsayılan Serropolis'inin hiçbir izi bulunamamıştır. Tarsus'un en görkemli zamanlarında isyancıların kaleleri olan Cadra ve Davara bilinmeyen sitelerdir.

Bay Barker bu zengin ve verimli ülkenin ürünlerini ve tarımını da bu esere dahil etmeyi unutmamıştır. Aynı zamanda Kilikya'nın doğal tarihinden de bahsetmesi ile bu kitap, bilimsel değilse de merak uyandırıcı ve orijinal bilgilerle doludur. Ceylanlar ve diğer küçük geyik türleri, doğal düşmanları olan kedigillerle beraber Kilikya'da bolca bulunur. Amanos Dağları'ndan, Tevrat'taki Neşideler Neşidesi'nde leoparlar dağı olarak bahsedilir. Doğabilimci Aelian ve Argonautlar'ın şairi Valerius Flaccus da aynı bölgenin kaplanlarından ve geyiklerinden bahsederler. Editör de aynı vadede avlanırken altı panter görmüştür ve Bay Barker, Adana'da bir süre yaşadıkdan sonra

buradan ayrılırken Abdullah el Rüşdi'nin kırk iki panter postuna sahip olduğunu görmüştür.

Kilikya ovalarında av kuşları da bolca bulunur. Batı yönünde yaz kış yeşil keçiboynuzu ağaçlarının - Kutsal Kitap'ta bahsedilen keçiboynuzu ağacı - serpiştirilmiş gibi durduğu verimli çimenlik düzlüklerden, uzaklarda yayılan ceylan sürülerini görmeden geçebilmek pek mümkün değildir. Aynı ovaları uzun adımlarla yürüyerek geçen büyük toy kuşları ve daha küçük toy kuşları bazı mevsimlerde on binlerce kuştan oluşan sürüler halinde gökyüzünde süzülürken görülürler. Nerede kapalı bir yer varsa orada turaç - bizdeki sülünün prototipi - bolca bulunur. Bataklıklar yabani keklikle doludur. Kaplumbağa o kadar çoktur ki Bay Barker bize bir günde yüzlercesinin yakalanabileceğini söylemektedir. Burası, insan tarafından ne kadar ihmal edilmişse doğa tarafından o kadar kayırılmış bir ülkedir. Ancak bölge, tüm bu kendine has özellikleriyle insanın ilgisini çekmektedir. Dikkate değer yapısı ve fiziksel özellikleri, dağları, ormanları ve vahşi hayvanları, doğal kaynakları ve ürünleri, tarihi ve geçirdiği değişimler, ilgili olduğu yerler ve ayakta olan anıtları, yorgun ve ezilmiş halkı ve hepsinden önemlisi ticari yeterlilikleri burayı şu anda dikkat çeken bir ülke kılmaktadır. Birçok kesimi kucaklayan bir insanlığın sempatisine sahip olma iddiaları ve farklı kökenlere ve inançlara sahip olan halkı ile de burası İngiliz okurunun insani duygularını çekmektedir.